

L'A de la

L'AGENDA DE LA IMATGE

ANY XV
NÚM. 56
2/2010
P.V.P. 10 €

Esteve Lucerón
La Perona

L'AGENDA de la IMATGE - ANY XV. Núm. 56 (2/2010)
Revista de UPIFC SINDICAT de la IMATGE

Edita: Produccions Editorials de la Imatge SL

Direcció: Lluís Salom

Redacció: Jordi Gratacòs, Paco Luis del Pino

Maquetació, retocs fotogràfics i artfinal: Emiliano Plank

Disseny original de la coberta: Ferran Fernández, adaptació d'Emiliano Plank

Impressió: Gràfiques Ortells S.L.

DL: B-26083-95

ISSN: 2013-3200

Administració: Rambla de Catalunya 10, 3r. 08007 Barcelona. Tel 934.121.111

upifc@upisindi.cat - www.upisindi.cat

Horari d'oficina: feiners de 16 a 20 h.

Consell Directiu de UPIFC SINDICAT de la IMATGE:

Pere Monés Mestre (*secretari general / Comissió Executiva*)

Lluís Salom Marcó (*secretari d'organització i publicacions / CE*)

Jordi Gratacòs Caparrós (*secretari tècnic i comissió de tarifes / CE*)

Xavier Subias Salvó (*secretari d'actes*)

Xabier Mikel Laburu van Woudenberg (*secretari de finances*)

Pilar Aymerich Puig (*vocal de cultura*),

Carlos Bosch (*relacions amb organitzacions afins d'Amèrica Llatina des de Bs. Aires*)

Artur Isal Portillo (*relacions amb organitzacions afins d'Amèrica Llatina des de BCN*)

Juan García Martínez (*vocal comissió de fotografia social i d'estudi*)

Jesús Atienza (*vocal*)

Joaquim Ayllón Pérez (*vocal*)

Comissió de Garanties 2010

Paco Luis del Pino Olmedo

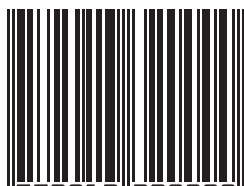
Maria Àngels Franco Sala

Carles Pérez Lozano

Alfons Rodríguez Molina

Carles Calero Muñoz

ISSN 2013-3200

9 772013 320000

La Perona

Conseqüències de la segregació social

La història social sobre el fenomen del barraquisme a Barcelona al llarg del segle XX representa un llegat imprescindible per entendre el procés de construcció de la ciutat. No obstant això, la recent desaparició, a principis dels anys noranta, d'importants nuclis de barraques, l'oblit dels seus noms i la memòria dels seus testimonis, evidencia que la seva petjada s'ha menystingut a l'hora d'explicar la història oficial de la ciutat.

Després d'un període d'oblit institucional i mediàtic, a banda d'algunes publicacions del mateix Huertas Claveria i alguna exposició de caràcter local com la celebrada l'any 1999 al Centre Cívic del Besòs sobre La Perona, l'any 2003 fou un punt d'inflexió en el que es va iniciar la recuperació de la memòria del barraquisme a través de dos esdeveniments quasi paral·lels: el Fòrum Barraca Barcelona² que organitzà el Foment de les Arts Decoratives i l'exposició sobre el Somorrostro al Museu d'Història de Catalunya. Aquests esdeveniments van contribuir a donar les primeres passes per encetar el debat entorn a la problemàtica de l'infrahabitatge i sobre el significat i l'aportació del barraquisme al creixement de la ciutat.

Tanmateix, tot el conjunt de documentació que informava sobre l'evolució del fenomen era dispersa i fragmentaria i seguia a l'espera d'ésser recopilats, organitzats i analitzats des d'una perspectiva històrica, amb el distanciament i rigor suficient per debatre les raons de la seva existència i permanència, així com la seva desaparició. De la mateixa manera, calia recuperar el testimoni de totes aquelles persones que n'havien format part, per tal de poder aprofundir en l'estudi etnogràfic del fenomen i donar lloc a la història social en el relat oficial sobre la ciutat.

Per aquesta raó, a finals del 2004 es va constituir un equip³ de recerca i anàlisi format per historiadors, antropòlegs i geògrafs de la Universitat de Barcelona per tal d'iniciar una recerca sobre el fenomen del barraquisme a la ciutat de Barcelona al llarg del segle XX. L'equip va gaudir, entre el 2004 i 2008, de la subvenció de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC) del Departament de Cultura de la Generalitat, i el recolzament de l'Institut Català d'Antropologia.

Els resultats de la recerca conformen una monografia que serà publicada properament pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, centrada en la història del barraquisme a la ciutat de Barcelona al llarg del segle XX i l'estudi etnogràfic dels barris barraquistes de Montjuïc, el Carmel i La Perona.

A continuació presentem una versió reduïda del capítol dedicat al barri de La Perona■

De la Ronda de Sant Martí a la configuració del barri

Fins a finals de la dècada de 1950 els barris de Sant Martí de Provençals i la Verneda tenien àmplies zones sense urbanitzar ocupades per terrenys de cultiu amb presència d'algunes masies disperses. Es tractava d'un espai al marge del procés d'industrialització que, des del segle XVIII, havia transformat altres zones properes de la ciutat.

En el marc de la industrialització, a la segona meitat del segle XIX, es varen construir al districte de Sant Martí de Provençals dues línies fèrries; una al 1848 que circulava paral·lela a la costa marítima, i l'altra, al 1854, que discorria entre els actuals barris de La Sagrera i Sant Martí de Provençals. Els traçats ferroviaris en tots dos casos afavoriren la localització d'espais sense urbanitzar, que en un moment o altre possibilitaren la urbanització informal de nuclis barraquistes. Al front marítim s'hi varen vertebrar, a la dècada de 1920, els barris del Bogatell i el Camp de la Bota, i a finals de la dècada de 1940, s'aixecà a la Ronda de Sant Martí, el nucli de La Perona.

Es té constància de la presència de barraques a la Ronda de Sant Martí aproximadament des de l'any 1945⁴. Malgrat que l'extensió territorial d'aquest nucli variarà en funció dels canvis poblacionals, podem constatar que en el període de màxima expansió La Perona va ocupar el tram de la Ronda de Sant Martí comprès entre el barri de la Verneda i les vies del tren, i del pont d'Espronceda a la Riera d'Horta, amb una extensió aproximada de dos quilòmetres de llargada. Les primeres barraques es van aixecar a l'extrem de la Ronda de Sant Martí que talla amb el Pont d'Espronceda, durant el període de major permissivitat, fet que explica que, en aquest tram del barri, les construccions fossin més amples i millor condicionades. En etapes posteriors el barri arribarà a créixer fins ocupar l'espai comprès entre el Pont del Treball i la Riera d'Horta, amb construccions més precàries i famílies amb menys recursos⁵.

El nom de La Perona prové de la visita oficial de l'esposa del president de l'Argentina, Mª Eva Duarte de Perón, a Barcelona l'any 1947. La visita fou pocs mesos després que l'ONU aprovés la retirada dels ambaixadors d'Espanya a causa de la seva col·laboració amb els règims feixistes que acabaven de ser derrotats a la Segona Guerra Mundial. Argentina no va

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

recolzar el boicot i va assumir el paper de salvador de la situació de manca de subministraments alimentaris que el bloqueig suposava, donant així el seu suport al règim franquista. Per aquest motiu la visita va anar acompanyada d'un gran desplegament propagandístic de manera que per a molts aquell va ser "l'any de La Perona" (J. Fabre; J.M. Huertas, 1976; R. Alberch, 2000). Arrel d'aquest fet es va difondre la idea entre els barraquistes que Eva Peron, també coneguda com la Perona, volia fer construir cases pels pobres a la Ronda de Sant Martí, i és per aquest motiu que la barriada adoptà el nom de La Perona. Les barraques de la Ronda de Sant Martí estaven edificades als marges de les vies del tren, sobre terrenys propietat de la RENFE (T. San Roman, 1986). Durant un temps aquests terrenys es van mantenir lliures en previsió de la possible ampliació de les vies, i això va permetre, que alguns treballadors de la RENFE, sense permís oficial, s'apropriessin de manera informal dels terrenys per al cultiu.

Les primeres famílies barraquistes que es van instal·lar a La Perona van obtenir els terrenys mitjançant la compra de parcel·les a aquests treballadors de la RENFE que se les havien apropiat⁶.

Durant el primer període de la història d'aquest nucli de barraques, a l'etapa més autàrquica del franquisme, entre 1945 i 1960, l'interès de l'Administració va consistir simplement en mantenir sota control les barraques i els seus pobladors i, en la mesura que fos possible, ignorar la seva existència (T. San Roman, 1986: 213). El Servicio de Erradicación y Represión del Barraquismo s'encarregava d'evitar el creixement del barri impossibilitant la construcció de noves barraques i enderrocant les que fossin construïdes sense permís⁷.

No obstant, la invisibilitat pública del nucli de la Perona, en aquells moments eclipsada per altres barris barraquistes de majors dimensions i ubicats a espais de més interès, afavorí el seu desenvolupament⁸. També hi ha qui creu que aquest creixement fou possible gràcies a la permissivitat o als interessos ocults del propi servei de repressió⁹.

Des de finals de la dècada de 1940 i durant els anys cinquanta el nombre de barraques de La Perona va anar augmentant a mida que el barri es convertia en un espai d'acollida per a immigrants provinents de diverses regions.

Al 1957 el cens proporcionat per La Semana del Suburbio¹⁰ situava el nombre de barraques del barri de La Perona en 460. La majoria eren famílies que s'havien instal·lat durant la dècada de 1950, de forma transitòria, en espera d'aconseguir prosperar econòmicament i poder accedir a una vivenda formal. No obstant, en molts casos aquesta situació es va anar allargant i la segona generació va arribar a modificar la composició social del barri, de manera que a mitjans dels anys seixanta molts dels habitants de La Perona eren catalans nascuts a la ciutat.

El creixement econòmic dels anys seixanta afavorí que l'esperança de molts barraquistes es fes realitat, i per mitjans propis, poguessin marxar a nous blocs edificats per l'Obra Sindical del Hogar o per diverses cooperatives i empreses privades (S. Carrasco i C. Garriga, 2000: 84). Des de l'Administració es varen utilitzar les barraques abandonades, per traslladar-hi famílies barraquistes, majoritàriament gitanes, d'altres barris, que no havien pogut o volgut adherir-se als programes de real·lotjament. Aquest fenomen de suplantació de població va representar un punt d'inflexió en la història del barri, i a partir de l'any 1967 hi haurà un nou procés de transformació de la composició social de La Perona.

Els primers anys de la dècada de 1970 van estar caracteritzats per un període de crisi econòmica que colpejà amb intensitat les capes més pobres de la població a Barcelona. Aquests efectes es deixaren veure

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

als barris més desfavorits, i en el cas de La Perona, va coincidir amb el trasllat d'un gran nombre de famílies gitanes procedents d'altres zones de la ciutat, que per motius socials o urbanístics l'Administració va decidir reubicar a les barraques de la Ronda de Sant Martí (T. San Roman, 1986).

L'amuntegament i el creixement de barraques a La Perona va ascendir considerablement convertint-se en l'assentament més nombrós de Barcelona¹¹. Segons Agustí Rispa, tècnic inspector del Patronato Municipal de la Vivienda, el nombre de barraques l'any 1971 era de 653, xifra que contrasta amb l'aportada pel Grup d'Estudis Socials a la Revista Ahora¹²

que ascendia a 890. El mateix any es calcula que el 69% del total de pobladors de La Perona eren gitanos de diversos orígens¹³, i a finals de la dècada dels setanta la xifra ascendí a un 95%¹⁴.

Per una altra banda, la crisi econòmica dels anys setanta comportà una major competència social que s'acabà traduïnt en un augment de les desigualtats i un creixement de la delinqüència, fet que desencadenà recurrents episodis de conflicte social¹⁵, a principis dels anys vuitanta. Si bé en una primera etapa la història del barri es podia explicar a partir de la convivència i la solidaritat entre barraquistes, a principis de la dècada de 1970 el conflicte entre païos i gitanos produeix un trencament de la convivència dins i fora del barri¹⁶.

Entre 1975 i 1989, el fenomen del barraquisme a la ciutat de Barcelona quedà reduït a un sector de població format majoritàriament per famílies gitanes que no havien accedit als diferents programes de real·lotjament¹⁷. En el cas de La Perona moltes d'aquestes famílies gitanes ja estaven plenament instal·lades al barri i no manifestaven cap intenció explícita d'abandonar-lo. Tant és així que a l'any 1982 dues tercers parts de la població portaven més de deu anys vivint al barri, una sisena part més de quinze i només un 1% portaven menys de dos anys vivint al barri¹⁸.

Amb l'arribada de la democràcia l'Administració va destinar grans esforços per aconseguir eradicar els darrers nuclis de barraques i elaborar programes d'intervenció per la integració social dels barraquistes que romanien en barris amb un avançat estat de degradació i marginació social, com era el cas de La Perona o del Camp de la Bota.

El Patronat Municipal de l'Habitatge, que des de l'any 1979 havia assumit els serveis d'assistència i control del barraquisme, quedà integrat, juntament amb l'Àrea de Serveis Socials i l'Àrea d'Ensenyament, dins la Comissió Gestora per l'eradicació del barraquisme, l'any 1980. A partir d'aquest moment els nous programes d'eradicació incloïen projectes d'inserció social pels habitants dels darrers nuclis de barraques que havien de ser real·lotjats a pisos.

No obstant, com es veurà en els propers capítols, diversos factors conflueixen durant la implementació dels programes d'integració social precipitant la improvisació i la modificació dels plans inicials. Finalment, el barri de La Perona és enderrocat definitivament l'any 1989, davant les urgències que exigia la preparació de la ciutat per acollir els Jocs Olímpics de 1992. L'espai de La Perona va quedar reconvertit en el Parc de Sant Martí.

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

De la convivència a la competència social.

El conflicte veïnal de La Perona

El desenvolupament econòmic que experimentà l'Estat espanyol durant les dècades dels anys cinquanta i seixanta afavorí que les capes més baixes de la societat accedissin a noves oportunitats per millorar les condicions de vida. En aquest sentit la societat s'eixamplà i integrà col·lectius que fins aleshores havien estat en situacions precàries. En el cas de La Perona, la major part de la població que vivia a les barraques va poder participar de l'activitat econòmica que generava la ciutat. Així doncs, durant els anys de bonança, hi va haver una intensa interacció entre els habitants de La Perona i la resta de ciutadans, i per tant una relació de convivència i intercanvi amb la població veïna dels barris de La Verneda i La Sagre-

ra, formada majoritàriament per famílies de classe treballadora. Aquesta situació de convivència també incloïa a les poques famílies gitanes que s'havien establert al barri des de finals de la dècada de 1940.

La memòria acostuma a idealitzar el passat, i si bé existia una bona convivència al barri, mai fou en un pla d'igualtat. En realitat tant la condició d'immigrant, barraquista, i doblement en el cas dels gitanos, difícilment quedava lliure d'estigmatització alhora de cercar feina o habitatge¹⁹.

Si bé és cert que les possibilitats laborals i econòmiques minvaren els efectes negatius de les desigualtats, no per això les va fer desaparèixer (Teresa San Roman, 1986: 213). De fet, la pròpia Administració l'any 1949 va emprendre unes actuacions centrades en la persecució i represió dels immigrants, barraquistes i rellogats que no poguessin acreditar una feina reglada i habitatge formal. No obstant, les mesures empreses tingueren poc efecte sobre el creixement del barraquisme a la ciutat²⁰.

A nivell laboral, un important percentatge de la població gitana va poder accedir a feines del sector industrial i de la construcció o exercir de treballadores del servei domèstic. D'altres però, quedaren relegats a ocupacions de caire més tradicional entre el col·lectiu gitano com la recollida i venda de ferralla, la venda ambulante o la mendicitat en els casos de més pobresa. També desenvolupaven puntualment feines complementàries com tasques de temporers al camp o, fins i tot, la cria d'animals productius dins del propi barri (T. San Roman, 1986; 1994)²¹.

Les activitats d'economia submergida que exercien part dels membres del col·lectiu gitano de La Perona no patien gaire competència, d'una banda perquè no es tractava d'un grup nombrós, però també perquè l'excedent laboral afavoria les possibilitats de trobar feines reglades. No obstant, algunes estratègies informals com la venda ambulante o la música al carrer, eren fortament reprimides per les autoritats.

A partir de la segona meitat de la dècada de 1960, el barri de La Perona inicià un llarg procés de transformació. La confluència de diversos processos generaren greus situacions de degradació i marginació social durant la dècada de 1970, fins a desembocar en un trencament definitiu de la convivència i l'esclat de nombrosos conflictes veïnals a principis dels anys vuitanta.

Des de l'elaboració del Plan Nacional de la Vivienda l'Administració va destinar grans esforços a solucionar els problemes d'habitatge que algu

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

nes ciutats espanyoles experimentaven des de principis del segle XX, i en el cas de Barcelona es desenvoluparen importants programes de promoció pública a la perifèria de la ciutat (A. Ferrer, 1996; X. Camino i P. Díaz, 2009).

La ciutat creixia i anava absorbint àrees perifèriques sense urbanitzar, com fou el cas de l'entorn de La Perona, que en els seus orígens es trobava envoltada d'horts i masies disperses. Conseqüentment, la urbanització de la zona, havia de facilitar l'absorció de part de la població treballadora que creixia a la ciutat. Nous veïns arribaven al territori per instal·lar-se als habitatges de promoció social de recent creació²², però mai es plantejà la possibilitat d'incloure els habitants de La Perona a les noves construccions. I no serà fins a principis dels anys setanta quan es comenci a planificar el reallotjament de la població de La Perona (Barcelona informa de 1972). No obstant, moltes famílies que vivien a les barraques que havien pogut millorar les seves condicions econòmiques i socials, van aconseguir accedir a pisos del sector públic o privat, abandonant o traspasant les barraques que quedaven buides.

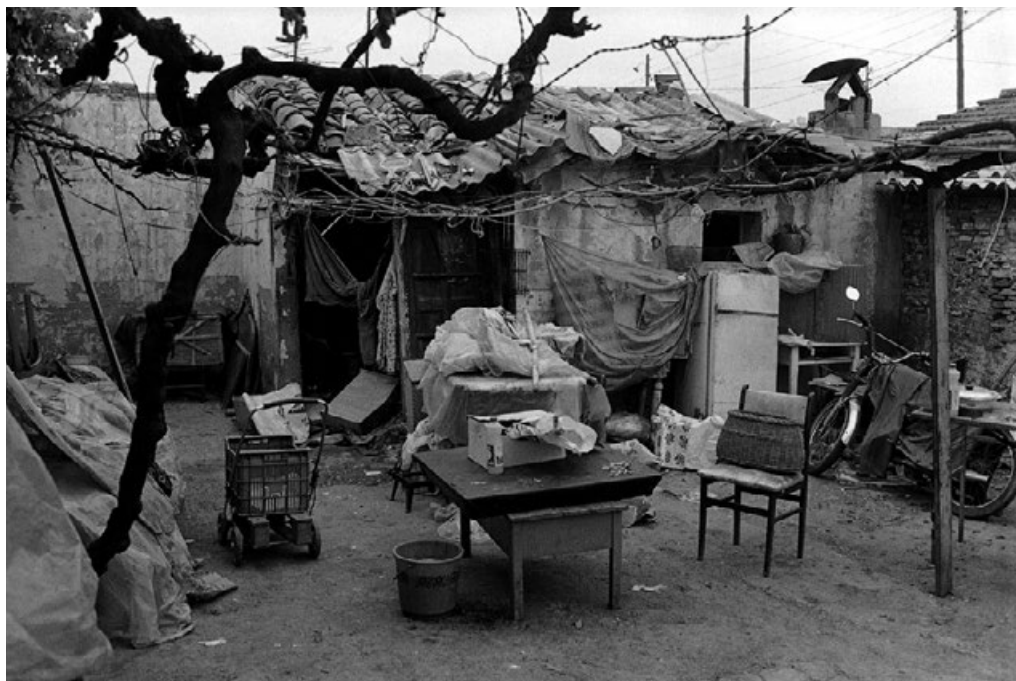
Mentrestant l'Administració, sense atendre les necessitats que patien els habitants de La Perona, utilitzava el barri com un espai de recol·locació per a famílies provinents d'altres nuclis barraquistes, eradicats per interessos urbanístics o per les conseqüències de desastres naturals. Majoritàriament s'hi traslladaven les famílies que no havien pogut accedir a altres programes de reallotjament²³.

D'entre els casos de trasllats forçats d'un nucli de barraques a un altre que afectaren posteriorment la configuració social del barri de La Perona, cal destacar el que desencadenà l'eradicació de les barraques del Somorrostro. Amb motiu de l'avançament de la construcció del Passeig Marítim i amb l'excusa de la celebració de La Setmana Naval, l'Ajuntament de Barcelona va executar l'acord de la Comissió d'Urbanisme del Pla Comarcal de Barcelona de 1953 al gener de 1966 (C. Garriga, 2000: 78).

Aquella operació va comportar el trasllat a Badalona d'un bon nombre de famílies barraquistes gitanes del Somorrostro, agreujant la situació de pobresa que la ciutat ja patia²⁴. Només una part de les famílies traslladades van poder accedir a pisos del barri de Sant Roc, i la resta van quedar refugiats provisionalment en barracons²⁵ del mateix barri a l'espera de poder accedir a altres pisos. Al desembre del 1967 l'Ajuntament de Badalona va ordenar l'enderroc dels barracons i conseqüentment les famílies foren novament deportades. Els camions van carregar les famílies amb llurs mobiliaris sense informar-los, fins al darrer moment, de quin seria el proper destí. (C. Garriga, 2003: 82). Algunes van ser traslladades al Camp de la Bota i d'altres a La Perona, ocupant les barraques que havien quedat buides.

Un altre trasllat forçat fou el que experimentaren algunes famílies gitanes de Torre Baró quan, de forma inesperada, reberen la notícia de l'imminent desnonament de les cases que ocupaven per ser traslladades a les barraques de La Perona²⁶.

Aquesta pràctica habitual de l'Administració va comportar un llarg procés de selecció de les famílies amb millors recursos que podien accedir als programes de reallotjament, i paral·lelament una alta concentració de les famílies més desfavorides, que quedaren relegades als nuclis de barraques menys visibles, com era el cas de La Perona²⁷. Les arribades constants de noves famílies, forçosament amuntegades, en greus situacions de marginació, i totalment desconegudes pels veïns del barri, fou el que va desencadenar les primeres tensions socials i el trencament definitiu de la convivència.

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

A principis dels anys setanta el nucli de la Perona va experimentar un llarg procés de suplantació de la població. Entre els anys 1973 i 1974 moltes famílies païes que vivien a La Perona van accedir a programes de real·lotjament del Patronat Municipal de la Vivienda als barris de La Mina o Canyelles, que eren els darrers grans polígons d'habitatges destinats a barraquistes. L'accés de famílies païes als habitatges reglats i el trasllat de barraquistes gitanos d'altres barris a La Perona, va provocar un progressiu relleu de població. Segons les dades recollides a la tesi de sor Pilar López²⁸ l'any 1970 un 69% de la població era gitana i a finals de la mateixa dècada el percentatge augmenta fins un 95%.

Tenint en compte que tradicionalment el col·lectiu gitano acostumava a conviure amb famílies d'un mateix llinatge per evitar possibles conflictes entre contraris²⁹, els trasllats massius de famílies gitanes a la Perona va comportar una alta concentració de famílies gitanes de diversos llinatges i procedències³⁰. Això va desencadenar certes dificultats de convivència en el sí del mateix barri. I per fer front a aquesta problemàtica es va establir una frontera natural al Pont del Treball que permetia separar grups de contraris.

En termes generals, la suplantació de famílies a La Perona va anar debilitant la xarxa de veïnatge i es va generar una situació de desconeixement i desconfiança a l'interior del barri. De totes les famílies que vivien al barri l'any 1977 només un 16% ja estaven instal·lades abans de l'any 1968³¹.

La situació de fragilitat al barri es va anar agreujant amb l'arribada d'un període de recessió econòmica d'abast estatal que s'inicià l'any 1973 i es perllongà fins a mitjans de la dècada dels vuitanta. En aquest context les capes més baixes de la societat van ser les primeres en percebre les conseqüències negatives de la crisi, i per tant, bona part dels gitanos assalariats van anar perdent la feina a tot l'Estat (T. San Roman, 1994). A finals de la dècada de 1970 es produí un augment de la competència social entre les capes més baixes de la població, i molts dels treballadors que, durant el període de creixement econòmic de les dècades precedents havien aconseguit accedir a feines reglades, ara necessitaren retornar a les ocupacions marginals o cercar noves formes de subsistència.

El descens de treballadors en l'escala social va fer créixer la competència pels recursos informals de subsistència, i alguns treballadors païos que havien perdut la feina van haver de recórrer a ocupacions pròpies de la població gitana, com ara la recollida de ferralla o de cartró o la venda ambulat. (T. San Roman, 1986: 144). Aquesta competència es veurà agreujada amb la incorporació al món laboral d'algunes dones que, durant el període de bonança econòmica havien abandonat la feina i, amb l'arribada de la crisi, es veieren forçades a cercar recursos exercint ocupacions informals com la venda ambulat o la mendicitat³².

La situació va empitjorar quan des de la primera Administració democràtica es varen destinar alguns esforços a regular activitats pròpies de l'economia informal de subsistència com el peonatge agrari³³ o la venda ambulat. Mitjançant l'aplicació de mecanismes de control i penalització de determinades activitats s'anaren reduint les possibilitats i formes d'adquirir recursos.

Davant les dificultats de subsistència es va produir un augment considerable de determinades actuacions delictives als barris més desfavorits. I a principis dels anys vuitanta s'hi va sumar l'alternativa il·legal de venda de droga. Si bé per alguns va representar una oportunitat econòmica, per a molts joves del barri va acabar provocant greus problemes d'addicció i de desestructuració familiar. Aquesta situació contribuirà a responsabilitzar el col·lectiu gitano de La Perona de qualsevol fet delictiu que succeís al territori, provocant un trencament definitiu de la convivència dins i

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

fora del barri i novament l'estigmatització del conjunt de la població barraquista del moment³⁴.

Les successives mostres de rebuig cap a grups minoritaris són pròpies de moments de crisi econòmica en tant que augmenta la competència i es reforcen els estereotips i prejudicis que justifiquen la marginació i l'enfrontament social³⁵.

A principis dels setanta, el rebuig d'alguns veïns de La Verneda davant la presència de barraques a la Ronda de Sant Martí va començar a manifestar-se quan un grup d'aquests veïns, com a mostra del seu descontent, es va organitzar per impedir la instal·lació d'uns barracons per ubicar l'Escola Los Pinillos, únic projecte educatiu de La Perona en aquell moment. L'aprovació municipal d'aquest projecte havia estat interpretada pels veïns com la consolidació de la permanència de les barraques al barri. I com a mostra d'aquest rebuig l'any 1972 els barracons de l'escola foren incendiats³⁶.

Mentre augmentava el nombre d'incidents provocats per veïns que s'oposaven a la permanència de les barraques a la Ronda de Sant Martí, s'in-

crementava també el volum de robatoris al territori, sobretot a la zona circumdant al Pont del Treball. Aquesta relació de circumstàncies va fer créixer el sentiment d'inseguretat entre els veïns i la culpabilització dels barraquistes gitanos³⁷.

Així doncs, el sentiment de malestar va anar impregnant diversos sectors socials del barri de La Verneda. Però mentre alguns col·lectius mostraven actituds clarament discriminatòries enfront els gitanos, d'altres es posicionaren des de la preocupació per la permanència d'una situació insostenible i la necessitat d'intervenir per millorar les condicions de vida dels barraquistes. Aquest fou el cas de l'Associació de Veïns de La Verneda Alta, que l'any 1978, amb la col·laboració d'alguns barraquistes i agents socials de La Perona, presentaren a l'Ajuntament el seu Pla Popular³⁸, on reclamaven una intervenció municipal que acabés amb el problema d'habitatge que patien els habitants de La Perona³⁹.

Més tard, a finals del 1979, com a estratègia d'unió d'esforços, es va crear la Coordinadora d'Entitats per a l'Eradicació del Barraquisme, integrada per l'Associació de Veïns de la Verneda Alta, l'Associació de Veïns de La Perona, l'Associació de Veïns de Sant Martí de Provençals, els Familiars de Sant Martí, l'Associació de Veïns del Clot-Camp de l'Arpa i l'agrupació del PSUC de Sant Martí⁴⁰.

Davant la problemàtica, el primer govern democràtic de l'Ajuntament de Barcelona dissenyà, des de 1979, diversos programes de reallotjament per eradicar el barri de barraques, però el rebuig que mostraren els veïns dels diferents barris receptors impediren la implementació de la majoria de les propostes successivament, com veurem en el següent capítol.

A principis dels vuitanta, els veïns de La Verneda van percebre el rebuig que el barris receptors expressaren davant els programes de reallotjament com una possible congelació del pla d'eradicació de La Perona. Això va animar alguns presidents de comunitats de veïns properes a la Ronda de Sant Martí a formar una comissió, al marge de les Associacions de Veïns i de la Coordinadora d'Entitats, amb l'objectiu d'oposar-se violentament a la pervivència de gitanos al barri reclamant la seva expulsió i fer possible la urbanització d'un parc a la Ronda de Sant Martí.

La situació va arribar al seu punt més àlgid quan a la confluència dels carrers Guipúzcoa, Cantàbria i Pont del Treball va aparèixer una pancarta on s'hi podia llegir: "Ojo, Zona Peligrosa. Robos y agresiones, pedimos soluciones". Alguns explicaven que el desencadenant fou l'agressió d'un

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

gitano a una parella paia al Pont del Treball, d'altres parlaven d'un intent de violació d'una nena al Pont del Treball, o fins i tot que uns joves gitanos havien violat i assassinat una noia. Però el fet no es va arribar a demostrar⁴¹.

Dins d'aquest ambient de crispació al barri de La Verneda es varen organitzar contínues manifestacions de denúncia per la inseguretat que generava la presència de famílies gitanes al barri⁴². Però més enllà de les actituds violentes protagonitzades per un sector de la població, darrere dels incidents s'amagaven alguns interessos polítics en un període de campanya preelectoral. I una mostra d'això, era que entre els detinguts es van identificar provocadors a sou que ni tan sols vivien al barri⁴³. Era molt probable que els rumors que provocaren l'aixecament tinguessin aquest origen⁴⁴.

En aquell context sociopolític un important sector de la població s'oposava al procés de transició democràtica i el 28 d'Octubre de 1982 estava prevista la celebració de les segones eleccions generals espanyoles. El govern democràtic encara mostrava símptomes de feblesa i les esperances

de retornar al règim franquista motivava les accions d'alguns grups de partidaris.

La premsa es va fer ressò de la situació⁴⁵ i fins i tot l'alcalde de Barcelona va enviar un comunicat el dia 29 de setembre des de Televisió Espanyola demanant als veïns de La Verneda que aturessin les protestes. Però les mobilitzacions varen continuar fins el dia 2 d'octubre.

L'Associació de Veïns de La Perona, en representació del col·lectiu gitano, i com a part directament implicada en el conflicte, va publicar una nota a la premsa del dia 1 d'octubre de 1982: *“Los gitanos de La Perona denunciamos: 1.-Que se culpe a los gitanos de cosas que no han hecho, como por ejemplo la muerte de un joven y la violación de una chica (hechos que no han ocurrido); 2.- que hay provocadores payos que suben a incitar a los gitanos a la lucha; 3.- que se amenace con quemar todas las barracas y que haya agresiones y amenazas personales y calumnias contra personas que trabajan en La Perona; 4.- que digan que van a derribar las barracas de la familia cuando algún miembro de la misma cometa algún delito, ya que esta medida es anticonstitucional; 5.- que el Ayuntamiento no ha cumplido sus promesas de vivienda y de otras cosas y en parte la culpa la tienen los payos por haber impedido construir parte de esas viviendas destinadas para nosotros; 6.-que personas desconocidas han depositado maletas y bolsos con objetos de valor cerca de La Perona para que todos piensen que eran robados por los gitanos”*⁴⁶.

A mesura que els incidents varen anar disminuint va ser possible establir un diàleg entre l'Ajuntament i les Associacions de Veïns per elaborar un Pla d'Eradicació. No obstant, durant el procés d'implementació ressorgiren conflictes a nous barris i ciutats receptores, com es descriu en el següent subcapítol. Finalment, les dificultats per complir els terminis acordats varen provocar una reacció en cadena que va fer ressorgir, l'any 1989, noves mostres de protesta a l'entorn del Pont del Treball i, fins i tot, davant la seu del Patronat Municipal de l'Habitatge⁴⁷.

Com s'ha vist, el conflicte és una peça clau per explicar la desaparició del barri de La Perona. Neix arrel del procés de segregació social que va representar la suplantació de famílies païes per gitanes amb situacions de marginació a finals dels anys seixanta. Per això podem considerar la segregació social com el motiu principal del desencadenament dels conflictes veïnals. No obstant, el conflicte de La Perona no va ser una excepció. A principis de la dècada dels anys vuitanta les mateixes circumstàncies

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

van fer esclatar nombrosos conflictes veïnals a tot l'estat espanyol. (T. San Roman, 1986). En aquests conflictes el prejudici jugava un paper molt important⁴⁸.

En certa manera la generalització del fet puntual que una família gitana, per motius desconeguts, hagués rebutjat la opció de traslladar-se a un pis, creà la imatge cultural dels gitanos vinculada a la necessitat de viure a l'aire lliure. A partir d'aquest moment s'interpretà que els gitanos vivien en barraques per una qüestió cultural i no per una circumstància social.

Seguint les reflexions de Teresa San Roman (1986; 1994) aquestes imatges negatives de la cultura gitana justificaven la situació de marginalitat

del col·lectiu i el seu rebuig per part de la resta de ciutadans. Però darrere d'aquests estereotips ens trobem les verdaderes causes: la competència social pel sòl, per l'habitatge i per la feina. La situació de recessió econòmica va condicionar el context social des de principis de la dècada dels setanta i durant els anys vuitanta, sobretot entre les capes més desfavorides de la societat que es veieren forçades a competir pels recursos o, fins i tot, a desenvolupar activitats delictives.

La situació de marginació que experimentà gran part del col·lectiu gitano durant els anys vuitanta els conduiria a estils de vida més propis d'una cultura de la marginació i no tan de la cultura gitana, com sovint s'ha intentat justificar a través dels estereotips (O. Lewis, 1985; T. San Roman, 1986).

En el cas que ens ocupa, un factor que empitjorà greument la situació de competència social que desembocà en conflicte, fou el fet de que la majoria de barraquistes de La Perona, així com del Camp de la Bota i Can Tunis, representaven aquell sector de població que no havia pogut o volgut⁴⁹ accedir als programes de real·lotjament anteriors i havien quedat concentrats en aquells barris. El resultat fou una alta concentració de famílies pobres que, més enllà d'una necessitat d'habitatge formal, requerien d'un programa d'intervenció social que contemplés les seves necessitats educatives, formatives, laborals o de salut.

Així, diversos processos independents confluïren per generar el conflicte veïnal de La Perona a principis dels vuitanta. El procés de selecció de les famílies barraquistes amb suficients recursos econòmics per accedir als programes de real·lotjament de finals del franquisme determinaren la alta concentració de famílies amb greus problemes de marginació. Més tard, el procés de recessió econòmica que experimentà tot l'estat espanyol durant els anys setanta, empitjorà la situació de marginació d'aquests barris i la competència social entre els més pobres. En el cas de La Perona, el creixement urbanístic que experimentà la ciutat durant la dècada dels cinquanta i seixanta, envoltà el nucli de barraques de grups de vivendes habitades per famílies de classe treballadora que experimentaren la presència de la marginació com un factor de inseguretat i devaluació de les seves condicions econòmiques; en aquest sentit, els processos d'estigmatització que hem descrit anteriorment justificaren el rebuig. Tanmateix, no podem oblidar, la influència que també exerciren sobre el conflicte els processos de transformació política i de configuració de les institucions democràtiques que experimentà el país entre finals dels anys setanta i principis dels vuitanta, amb el repartiment de competències, l'arracament de determinades institucions, o les oportunitats que no deixaren escapar alguns sectors per frenar el procés democràtic.

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

Els reallotjaments

Afrontar un vell problema social

Des de l'aprovació del Plan General de Supresión del Barraquismo (1961), l'actuació de l'Administració es va centrar en eradicar els focus de barraques més nombrosos i que ocupaven espais de major interès urbanístic per la ciutat. Aquest fet afavorí el creixement dels nuclis ubicats a les zones perifèriques, com fou el cas de La Perona. Si bé l'any 1957, poc abans d'iniciar-se el Pla d'Eradicació, La Perona comptava amb 460 barraques⁵⁰, al 1971 va esdevenir el nucli més extens de la ciutat amb un total de 653. No serà doncs fins a principis dels anys setanta quan l'Ajuntament inclogui per primera vegada el barri de La Perona dins dels Plans d'Eradicació del Barraquisme.

Per tal de fer front a l'enderrocament dels darrers nuclis de barraques, el Patronato Municipal de la Vivienda amb col·laboració del Ministerio de la

Vivienda inicià la construcció dels polígons de La Mina i Canyelles, amb previsió d'aconseguir fer desaparèixer el fenomen del barraquisme de la ciutat de Barcelona cap al 1974⁵¹.

Amb la construcció dels polígons de La Mina⁵² i Canyelles s'aconseguí reduir considerablement el nombre de barraques a la ciutat de Barcelona⁵³. Seguint la dinàmica de la dècada anterior, les primeres famílies que varen abandonar les barraques per accedir als pisos de protecció oficial a principis dels anys setanta, foren les que comptaven amb més recursos. Aquest procés va acabar provocant una alta concentració de famílies desfavorides als darrers nuclis barraquistes amb greus problemes de marginació (X. Camino i P. Díaz, 2009).

Per abordar la situació de marginació al barri de La Perona, a principis de la dècada de 1970 es desenvoluparen els primers projectes d'intervenció social. L'Escola Los Pinillos va ser l'únic recurs compromès amb l'educació dels infants del barri fins que, l'any 1976, inicià la seva trajectòria La Obra Social de San Martín, dirigida per Las Hijas de la Caridad de San Vicente de Paül⁵⁴.

La crisi econòmica dels anys setanta va dificultar greument la promoció i manteniment d'habitatges de protecció oficial (X. Valls, 2001: 14). No obstant, la transició democràtica va permetre una progressiva organització i estructuració dels Serveis Socials als diferents nivells de l'Administració (O. Casasayas, 2009; R. Domenech, 2005). Paral·lelament les organitzacions veïnals varen aconseguir actuar dins el marc de la legalitat i milloraren les seves possibilitats de decisió i participació en els processos de transformació dels barris. Tot i les dificultats generades per la crisi i els problemes socials heretats de la gestió del règim franquista, l'esperança democràtica va condicionar el deure d'incloure la perspectiva social i la participació dels afectats en el disseny dels programes de real·lotjament i eradicació del barraquisme⁵⁵.

En aquest context democràtic el Patronato Municipal de la Vivienda va deixar de ser una eina de confiança de l'Ajuntament, en tant que encara se l'associava amb la gestió del Règim Franquista. La complexitat i els problemes derivats dels darrers polígons varen desprestigiar la capacitat gestora del Patronato (F. Segarra, 2003: 51-52). Així doncs, fins a les primeres eleccions democràtiques les intervencions en matèria de barraquisme quedaren a càrrec de la Delegació d'Acció Social i la Delegació d'Urbanisme i Obres públiques de l'Ajuntament.

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

Al mes de setembre de 1976 la Delegació d'Acció social de l'Ajuntament publicava els plans d'actuació per l'any següent, i en relació a la intervenció per fer front al barraquisme de la Ronda de Sant Martí, la Delegació projectava la construcció de 112 albergs provisionals d'integració social per a les famílies gitanes al barri de Vallbona. Però enfront d'aquesta proposta els veïns de Vallbona s'organitzaren per manifestar el seu descontent i el projecte quedà desestimat⁵⁶.

Paral·lelament els habitants de La Perona s'organitzaren per fer arribar a l'Ajuntament la seva negativa davant la proposta de traslladar-los al barri de Vallbona. Algunes de les famílies gitanes que aleshores vivien a La Perona, abans havien viscut a Torre Baró i no volien retornar a un espai tan allunyat del centre de la ciutat. La prioritat era romandre al barri i aconseguir algunes millores d'habitabilitat⁵⁷.

La presència de professionals implicats en el desenvolupament del barri va permetre un cert procés de conscienciació sobre les necessitat i capacitats de la població barraquista. Així doncs es varen estructurar dues Associacions

de Veïns a l'interior del propi barri, una en representació de les barraques ubicades entre el Pont d'Espronceda i el Pont del Treball, i l'altre per als barraquistes que vivien entre el Pont del Treball i la Riera d'Horta. Aquest fet va possibilitar establir un diàleg entre els representants del barri i l'Administració per tal d'adequar el futur projecte de real·lotjament a les necessitats dels seus beneficiaris.

Així, davant les dificultats per dur a terme el real·lotjament a Vallbona, l'Ajuntament desenvolupà un nou pla l'any 1978, a partir d'un conveni entre el mateix alcalde de Barcelona Socias Humbert i el Instituto Nacional de la Vivienda⁵⁸. El projecte consistia en edificar 312 albergs provisionals al Polígon Pedrosa, ubicat al barri de la Zona Franca, i es va fer públic mitjançant un comunicat a La Vanguardia el 17 de Juny de 1978⁵⁹. A diferència del Pla de real·lotjament a Vallbona, l'elaboració d'aquest nou projecte va comptar amb la participació d'alguns representants del barri de La Perona. L'arquitecte responsable del disseny, Ignacio Paricio Ansuategui, va esbossar una proposta de real·lotjament amb la col·laboració i supervisió dels seus beneficiaris. D'aquesta manera es va aconseguir un important grau de satisfacció entre la població de La Perona i tècnics socials del barri.

Així doncs, en el context del nou govern democràtic constituït a partir de les eleccions municipals a l'abril del 1979, s'aprovava el Projecte de Pedrosa. Però novament la implementació del projecte va quedar aturada per la impugnació de les associacions de veïns de Nostra Senyora del Port i de Viviendas de la Seat⁶⁰.

Enfront l'oposició de les associacions de veïns, al mes de febrer de 1980 es va celebrar un ple extraordinari amb la presència dels delegats d'Urbanisme, de Serveis Socials i del Patronat Municipal de l'Habitatge⁶¹, amb la finalitat de justificar el projecte davant la presència dels veïns de la Zona Franca. Tot i així no s'aconseguí arribar a cap acord i el projecte quedà temporalment aturat. Per tal de poder afrontar la problemàtica amb més capacitat es va crear la Comissió Gestora per l'eradicació del barraquisme, integrada pel nou Patronat Municipal de l'Habitatge, l'Àrea de Serveis Socials, l'Àrea d'Ensenyament i la participació d'experts en la temàtica. Des de la Comissió Gestora es pretenia elaborar un pla global capaç d'abordar definitivament el fenomen del barraquisme a Barcelona.

Mentrestant, l'Ajuntament va respondre a algunes de les demandes que els representants de La Perona reclamaven des de feia temps. Des del Districte de Sant Martí es va promoure l'ampliació i millora de l'escola Los Pinillos i

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

des de l'Àrea d'Ensenyament es va aprovar la creació d'una Escola d'Adults al barri que seria inaugurada a finals de 1978.

Per la seva banda, el Patronat Municipal de l'Habitatge, amb el suport de diferents unitats operatives de l'Ajuntament, va iniciar un pla de millora de les condicions d'habitabilitat als barris de barraques més deteriorats⁶². En el cas de La Perona es varen realitzar millores en les instal·lacions elèctriques, es va asfaltar el carrer, es varen fer campanyes de desratització i també es va proporcionar material constructiu per realitzar algunes millores a les barraques més precàries.

Al mes de maig de 1980 la Comissió Gestora per l'eradicació del barraquisme comunicava als representants del barri de la Perona la decisió d'anul·lar definitivament el projecte del Polígon Pedrosa. I per tal de cercar noves solucions la Comissió va encarregar a l'antropòloga Teresa San Roman el disseny d'un nou pla de treball social que contemplés diferents línies d'intervenció per a la inserció social del col·lectiu gitano barraquista. (T. San Roman, 1981).

Per tal d'assumir l'encàrrec es va crear l'Equip d'Assumptes Gitanos, en el marc de l'Àrea de Serveis Socials, coordinat per Teresa San Roman i constituït per un grup de professionals compromesos amb la situació al barri de La Perona. L'Equip d'Assumptes Gitanos va treballar de forma coordinada amb la resta d'entitats que intervenien al barri, per abordar de forma integral diversos aspectes del desenvolupament comunitari, tant a nivell urbanístic, com sanitari, assistencial i educatiu.

Mentre l'Equip d'Assumptes Gitanos avançava amb el projecte d'intervenció, les tensions entre els veïns de La Verneda i els barraquistes gitanos s'anaren incrementant fins que la situació esclatà al mes de novembre de 1980, arrel de la iniciativa del Patronat de construir unes quadres per a les famílies que posseïen animals i millorar així l'habitabilitat al barri. Els veïns varen reaccionar de forma organitzada per impedir l'avanç de les obres de construcció de les quadres.

L'escalada de conflictes entre barraquistes i veïns de La Verneda va desencadenar la reacció de la Coordinadora de Entidades para la Erradicación del barraquismo de La Perona⁶³ que a finals de novembre de 1980 va presentar un comunicat a l'Ajuntament denunciant l'incompliment de les promeses municipals i exigint l'eradicació definitiva de les barraques. La resposta fou un informe del Patronat anunciant d'una manera ambigua i gens concreta les actuacions realitzades i les previstes pel barri de La Perona.

Paral·lelament, la tasca desenvolupada fins aleshores al barri per l'Equip d'Assumptes Gitanos va servir de punt de partida per a l'organització de les Ies Jornades Catalanes sobre Població Gitana a l'abril del 1981, promogudes pel Patronat Municipal de l'Habitatge conjuntament amb l'Àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona, a fi d'estudiar de forma global el problema d'eradicació del barraquisme a Barcelona i concretament al barri de La Perona. Les conclusions de les Jornades reflectien la urgència d'intervenir al barri i la necessitat de fer-ho de forma prioritària amb suport de projectes educatius, socials i sanitaris que reforcessin el programa de real·lotjament de les famílies i l'enderrocament definitiu de les barraques⁶⁴.

Així doncs, seguint les directrius proposades a les conclusions de les Primeres Jornades sobre Població Gitana es va elaborar un projecte de real·lotjament des del Patronat Municipal de l'Habitatge en coordinació amb les tasques de desenvolupament comunitari impulsades des de les àrees de Serveis Socials, Ensenyament, i de Juventut i Sanitat. El programa

©ESTEVE LUCERÓN (UIPFC)

preveia absorbir les 305 barraques que quedaven al barri l'any 1982 mitjançant tres actuacions simultànies:

- Una primera opció consistia en la construcció de tres poblats transicionals. El primer s'edificaria al barri del Maresme, el segon al Districte II, i el darrer consistiria en la reurbanització de la Ronda de Sant Martí. Aquests habitatges provisionals facilitarien un procés de transició cap a la integració global dels barraquistes intensificant el treball social i educatiu a fi i efecte que les següents generacions accedissin a habitatges formals.
- La segona opció consistia en l'adjudicació de vivendes del mercat secundari per a les famílies amb ingressos suficients per assumir les

despeses i amb el compromís d'escolarització dels fills. Els requisits pretenien garantir l'adaptació de les famílies a les noves exigències, i per això es fixava un marge de prova de dos anys. Durant aquests període el beneficiari havia d'ingressar mensualment tres mil pessetes que superats els dos anys es contemplarien com una amortització de la compra. Aquesta opció requeria d'un seguiment continuat per part dels serveis socials.

- Com a darrera opció, s'oferia la possibilitat de retorn a la regió d'origen, a canvi d'una indemnització i del compromís de coordinació entre l'Administració local i l'Administració municipal de la regió acollidora, per tal de garantir una integració social de la família.

El calendari de treball preveia pel primer trimestre del 1983 adjudicar els habitatges del Maresme i els pisos del mercat secundari, pel segon trimestre del mateix any edificar el poblat del Districte II, i al 1984 acabar amb el replanejament urbà de La Perona. Però novament, la implementació del projecte topà amb el rebuig dels veïns dels barris receptors. Les primeres mostres públiques de descontent es varen desencadenar amb l'inici de les obres de construcció del poblat del Maresme l'any 1982, quan els veïns dels barris del Besòs, Maresme i Poble Nou es varen manifestar en contra del projecte impeding l'avançament de la feina de les màquines excavadores⁶⁵.

Davant l'oposició veïnal l'Ajuntament va intentar justificar la implementació del projecte mitjançant comunicats informatius i obrir canals de comunicació amb les associacions de veïns dels barris receptors, però els esforços varen ser insuficients i la construcció del poblat del Maresme va quedar definitivament abandonada.

Com ja s'ha explicat en el capítol anterior els veïns de la Verneda varen interpretar que la incapacitat de l'Ajuntament per real·lotjar els barraquistes al poblat del Maresme representaria la permanència d'aquests a la Ronda de Sant Martí, i com a mostra del descontent varen reprendre les mobilitzacions.

El dia 5 d'Octubre el tinent d'alcalde d'urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona, Josep Miquel Abad, delegat extraordinari per a l'eradicació del barraquisme es va reunir amb els representants de la Coordinadora de entitats para la erradicación del barraquismo de La Perona per pactar les actuacions de futur. Arrel de la reunió es va crear una Comissió de seguiment formada per representants de la mateixa coordinadora per tal d'assegurar que els compromisos s'anirien complint. La nova proposta descartava la

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

construcció del poblat del Maresme i plantejava real·lotjar, abans de finalitzar l'any 1982, 80 famílies en vivendes del mercat secundari. Quedarien doncs per la segona fase nous real·lotjaments al mercat secundari i la construcció de dos poblats transicionals.

Les adjudicacions de pisos del mercat secundari s'havien iniciat abans que esclatessin els conflictes, però la voluntat de complir els compromisos de la primera fase varen precipitar les actuacions, de manera que a principis de 1983 s'aconseguí traslladar 91 famílies i enderrocar 85 barraques. En part això va ser possible per un abús en l'ús de l'estratègia d'indemnitzacions a canvi del compromís de retorn a la regió d'origen, sense fer un seguiment que garantís el compliment. Moltes famílies s'acolliren a les indemnitzacions sense garantir el compromís de retorn ni les capacitats d'accés a un habitatge, en alguns casos per la por a quedar-se a les barraques suportant les contínues manifestacions de rebuig dels veïns, i en altres casos per la temptació d'aconseguir diners de forma immediata. Però l'abús d'aquesta maniobra va provocar la reaparició de noves barraques a les afores de la ciutat o a prop de La Perona. No obstant, un informe de valoració del Patronat Municipal de l'Habitatge assegurava

que “es comprova amb rigor -mitjançant prova documental- que aquells barraquistes que opten per retornar al seu lloc d'origen, disposen d'un habitatge estable”⁶⁶.

Els compromisos que l'Ajuntament havia adquirit amb la Comissió de Seguiment per eradicar les barraques es convertiren en prioritaris davant l'objectiu d'inserció social de les famílies. L'estratègia d'oferir indemnitzacions de forma sistemàtica agilitzava el procés i a finals de 1983 només quedaven 111 barraques al barri. Al mes de maig de 1984 la Coordinadora d'Entitats va expressar el seu descontent per l'incompliment dels compromisos acordats per la segona fase. No s'havien edificat els poblats ni s'havien proporcionat els recursos necessaris per a la inserció social de les famílies als nous barris. I sobretot, denunciaven l'abús del que anomenaren “operación submarino”, referint-se a l'oferiment d'indemnitzacions sense garantir l'accés a una vivenda reglada.

L'alternativa proposada per la Coordinadora de Entidades consistia en l'edificació de 20 barracons provisionals a la Ronda de Sant Martí, entre el Pont del Treball i la Riera d'Horta, per allotjar temporalment les famílies que estiguessin en procés d'inserció social fins que fossin definitivament derivades a pisos reglats. La proposta es va dur a terme i al març de 1985 es desocupava definitivament el tram de la Ronda de Sant Martí comprès entre el Pont d'Espronceda i el Pont del Treball.

A partir d'aquell moment s'abordaria el procés de real·lotjament de les famílies que quedaven entre el Pont del Treball i la Riera d'Horta, que segons les memòries del Patronat estaven habitades per les famílies més marginades i que menys condicions reunien per incorporar-se a hàbitats normals.

Les dificultats d'inserció d'aquestes famílies i l'alça dels preus al mercat immobiliari varen endarrerir el procés d'eradicació del nucli, i l'any 1987 es produí un augment del nombre de barraques provocat principalment pel creixement vegetatiu però també pel retorn d'alguns d'aquells barraquistes que havien optat per les indemnitzacions.

El Periódico explicava el creixement de la següent manera: “En casi todos los casos, los nuevos barraquistas son personas que ya vivieron en La Perona y obtuvieron del Patronato Municipal del Habitatge dinero o un piso de alquiler a cambio de su marcha”⁶⁷.

El degoteig però no estava lliure de problemes, l'acollida de les famílies barraquistes als barris receptors va provocar, en alguns casos, mobilit-

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

zacions dels veïns per mostrar el seu descontent. A la Trinitat Vella, Badalona, Santa Coloma i Sant Adrià, es varen organitzar manifestacions veïnals i els propis Ajuntaments receptors van comunicar al Patronat el seu malestar per no haver informat dels trasllats⁶⁸.

El reallotjament de les 60 famílies que quedaven al barri a finals de 1988⁶⁹ estava previst que fos supervisat per la Comissió de seguiment de la Coordinadora, que prioritzava la necessitat de millorar les mesures de seguiment i d'integració de les famílies que encara havien d'abandonar La Perona i de les que ja estaven reallotjades a altres barris (Diari de Barcelona, 1 de febrer de 1989). Però novament la urgència dels enderro-

caments provocada per les noves mobilitzacions dels veïns de la Verneda van interrompre el procés. Els veïns denunciaven actes delictius al barri i en responsabilitzaven l'Ajuntament per mostrar poca voluntat de resoldre el problema del barraquisme (El Periódico, 18 maig, 1989).

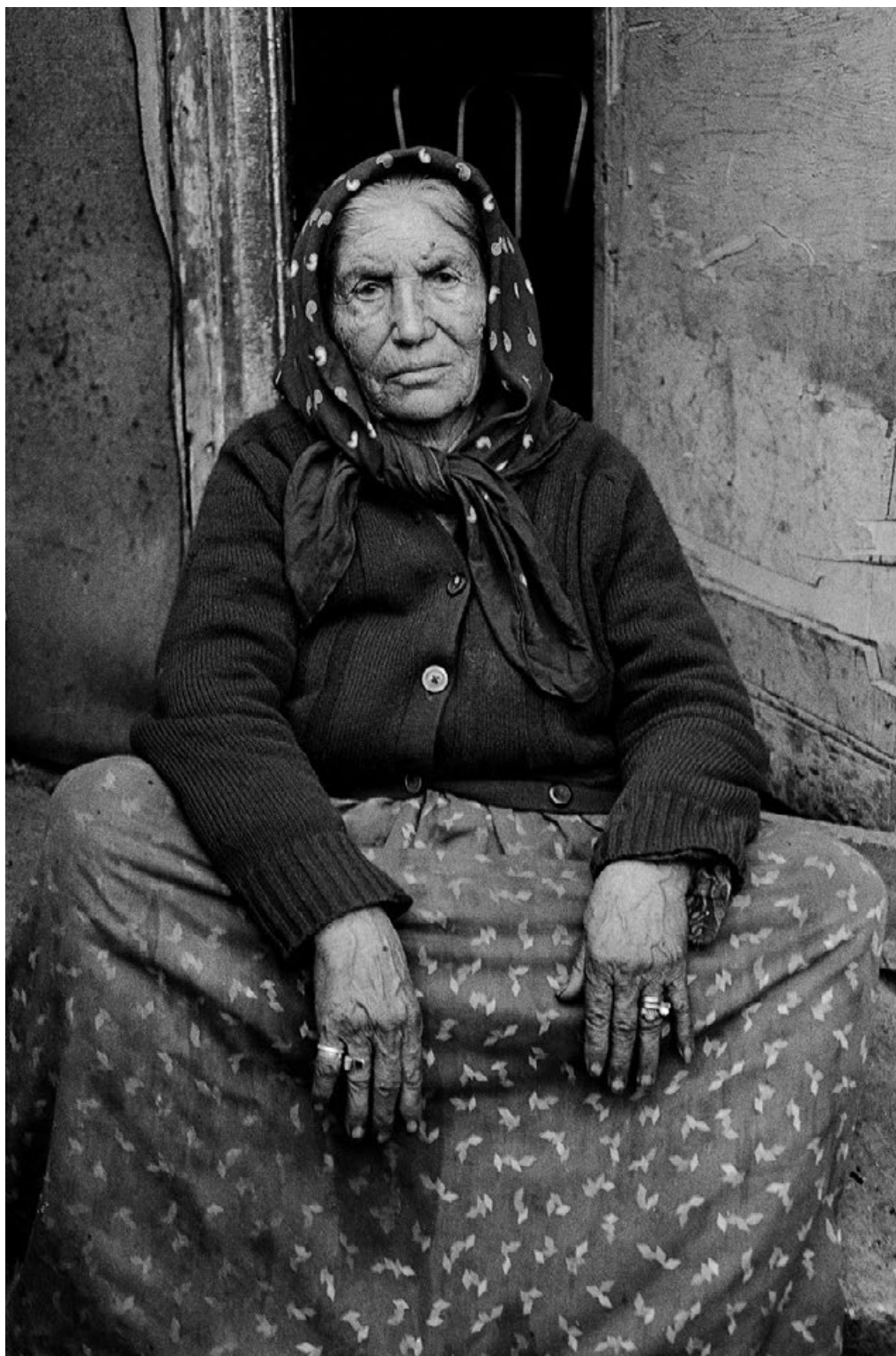
En resposta a les acusacions dels veïns, la regidoria del Districte de Sant Martí va ordenar la instal·lació d'una guixeta policial a La Perona per tal de controlar les entrades i sortides del barri⁷⁰.

Tot plegat va possibilitar l'enderrocament definitiu de les barraques del nucli de La Perona al juliol de 1989. La darrera en caure fou la que ocupava La Comunitat de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

Des de l'Administració democràtica es varen destinar grans esforços en desenvolupar un programa d'integració social per afrontar un problema heretat de la gestió del règim franquista, la segregació social del col·lectiu gitano. Però la forta pressió veïnal, la influència de la opinió pública, la manca de coordinació entre institucions, els interessos urbanístics generats per la imminent celebració dels Jocs Olímpics a la ciutat i les dinàmiques especulatives del mercat immobiliari varen condicionar els projectes en el transcurs de la seva implementació. El resultat final no coincideix amb els objectius plantejats al Programa d'eradicació de 1981, es prioritzaren els reallotjaments per davant dels processos d'integració social.

Amb la tècnica del degoteig, quedava clar que la distribució geogràfica de la marginació era un primer pas per trencar la seva reproducció, però calia continuar treballant per a la integració de les famílies. Es calcula que en un 30% dels casos no va ser possible trencar el procés de reproducció de la marginació. Aquest estudi no ha realitzat una valoració sobre la situació actual de les famílies que visquen al barri de La Perona durant la última etapa, però la recerca de testimonis ens ha evidenciat que moltes d'aquestes famílies s'acabaren concentrant en barris perifèrics d'altres municipis, que encara avui destaquen per ser focus de marginació. És per això que, més enllà dels programes que l'Ajuntament va dissenyar i implementar amb l'objectiu de resoldre el problema social de La Perona, cal destacar la pressió que el mercat immobiliari ha exercit en la distribució social de l'espai urbà resultant.

Finalment, l'experiència que ens mostra el cas de Barcelona és un exemple més de com les ciutats estableixen fronteres urbanes entre les diferents condicions socials que la conformen, expulsant, fins i tot més enllà dels seus límits, allò que no pot integrar el seu model de creixement■

LA PERONA d' ESTEVE LUCERÓN

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

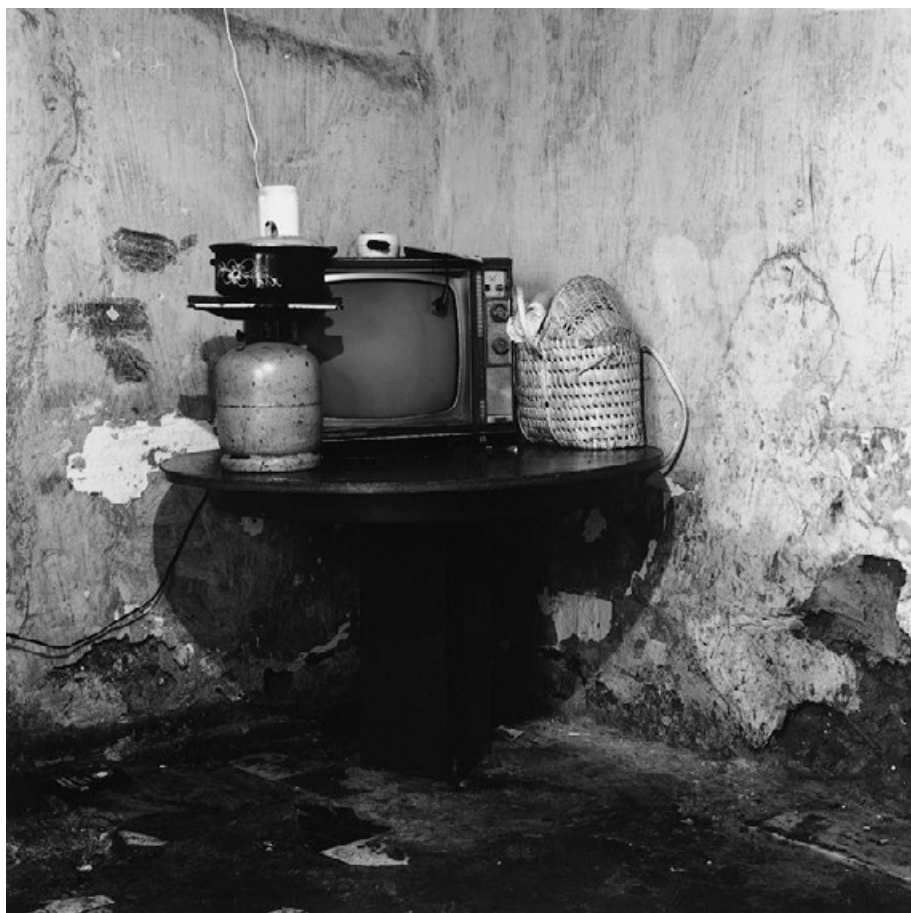
1980 - 1989

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

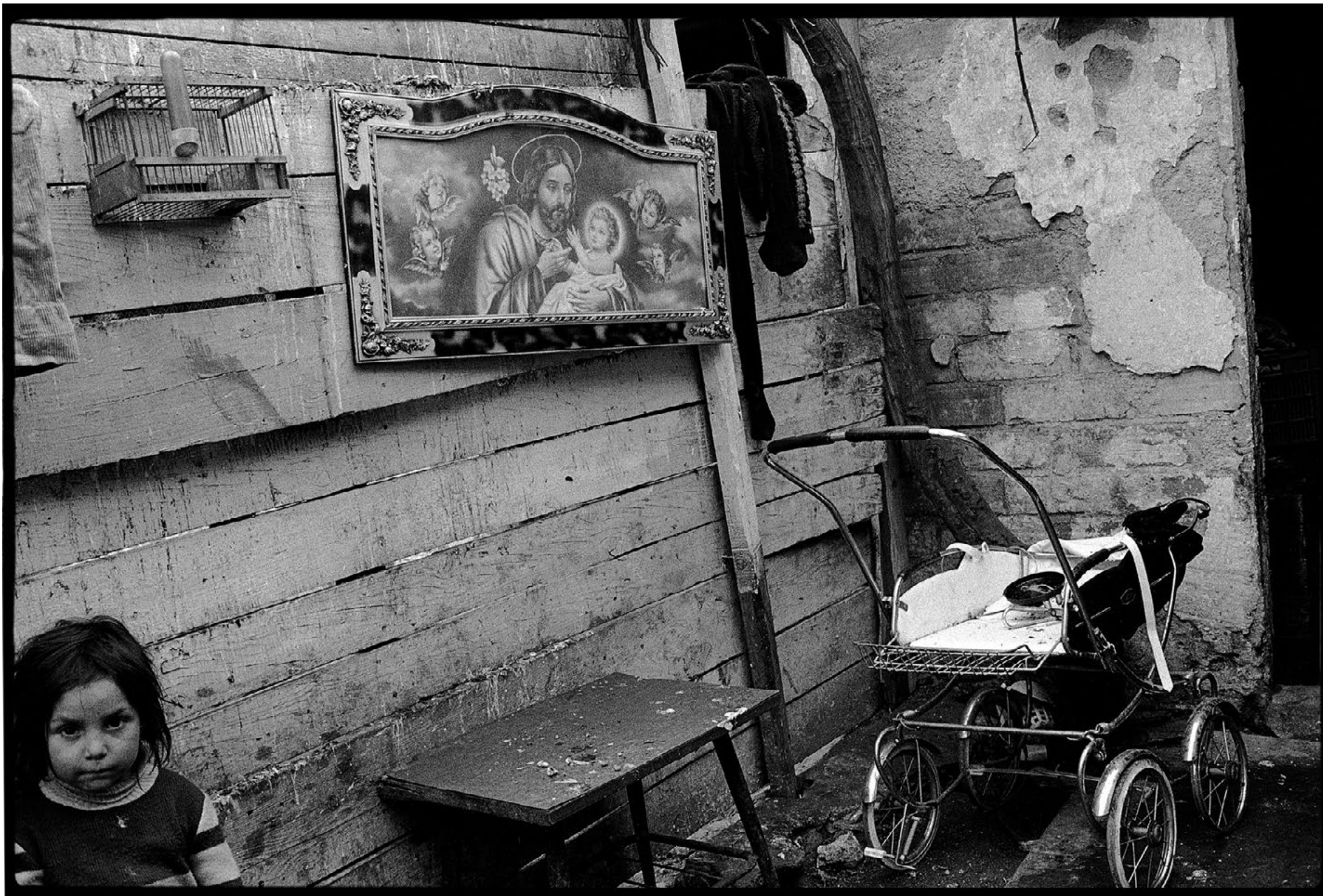
©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

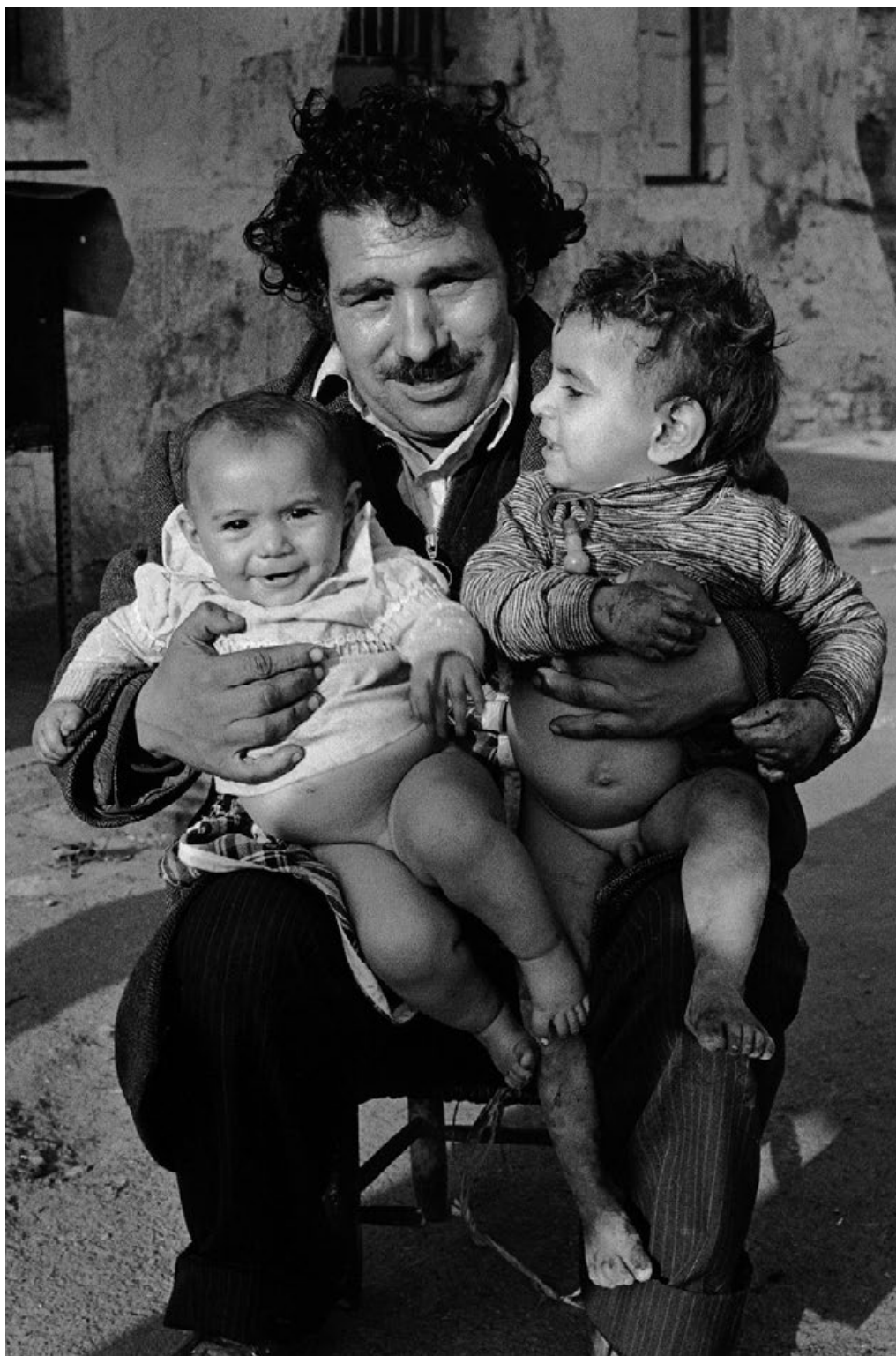

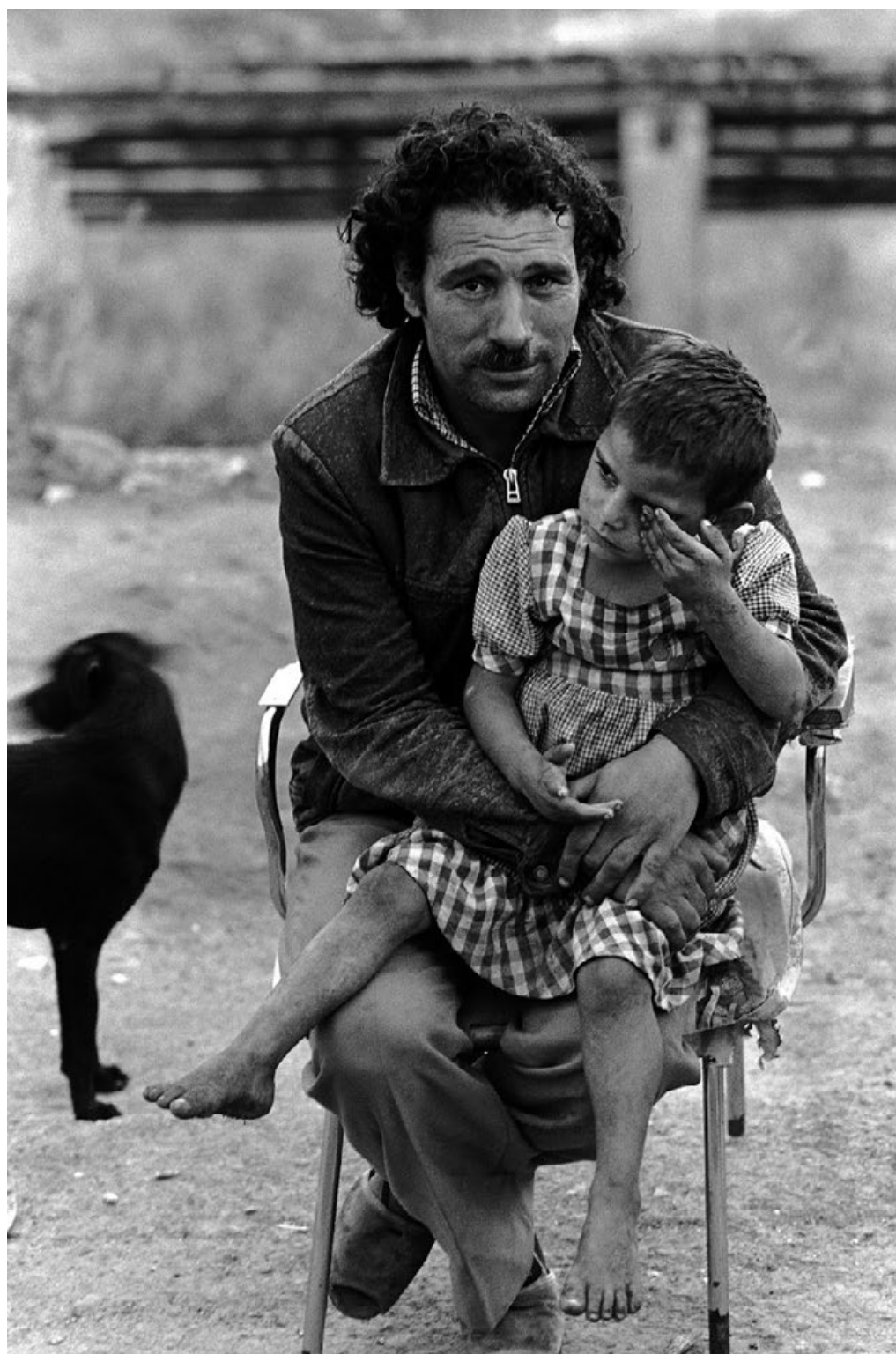
©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

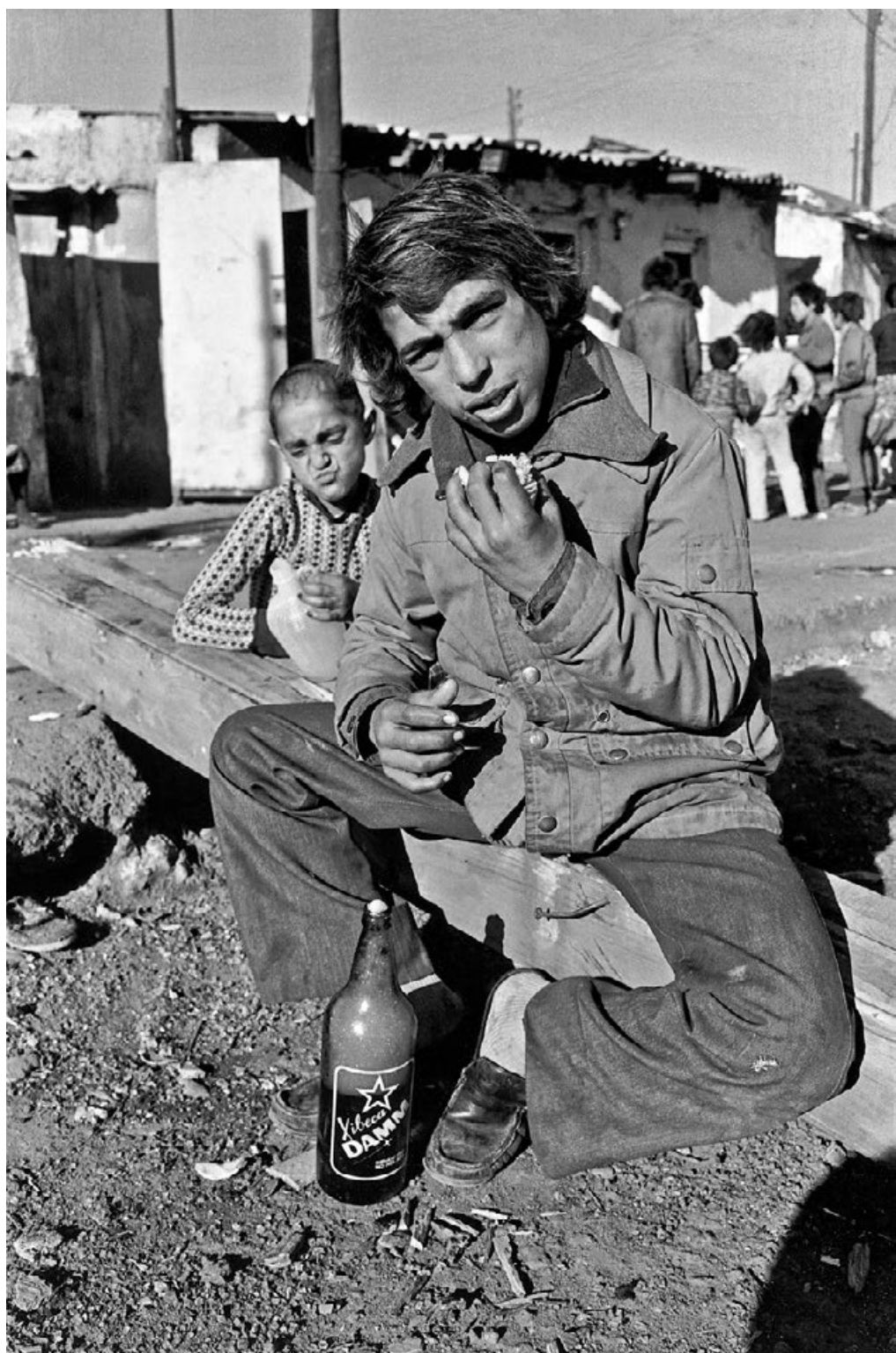

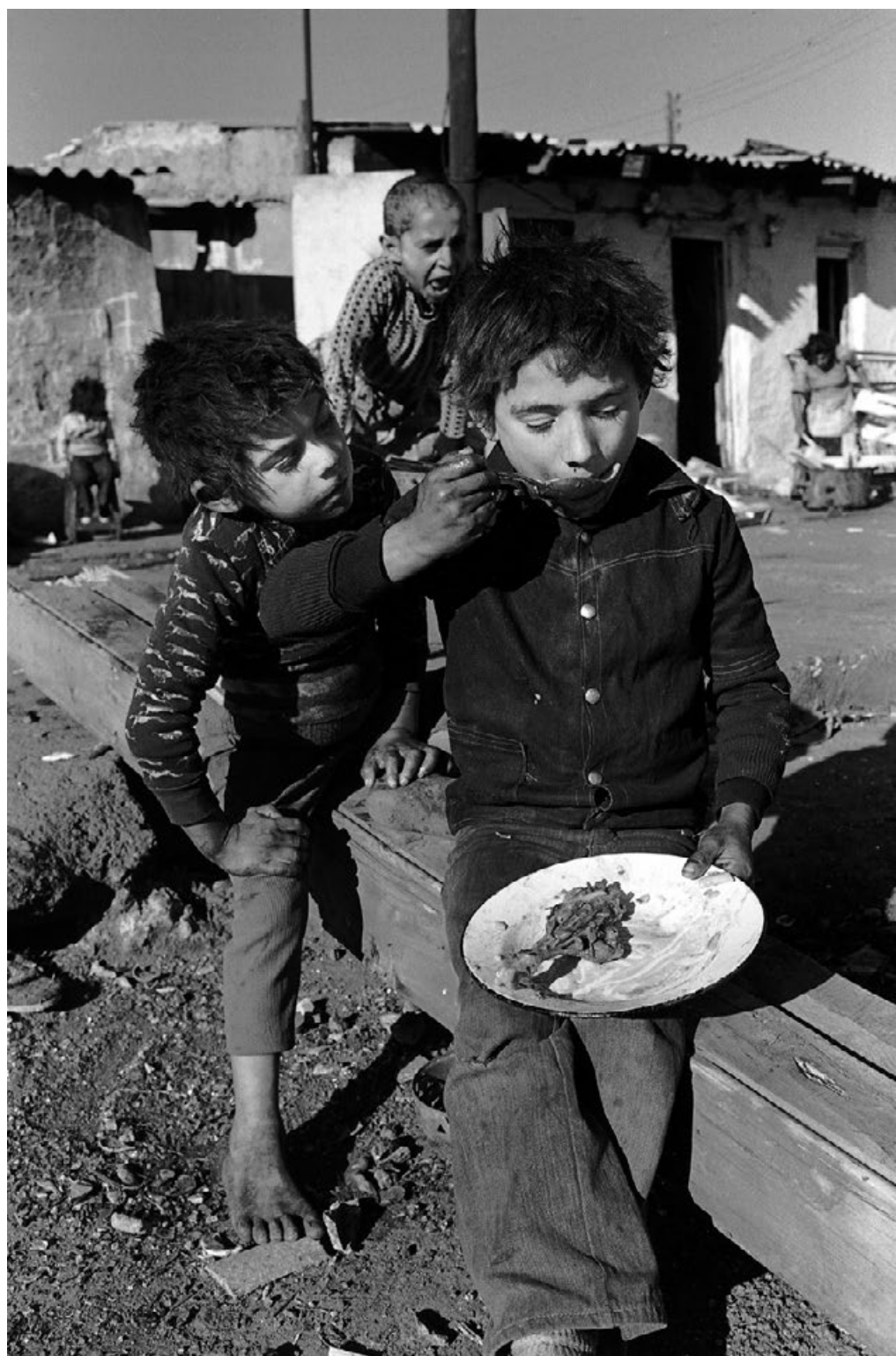
©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

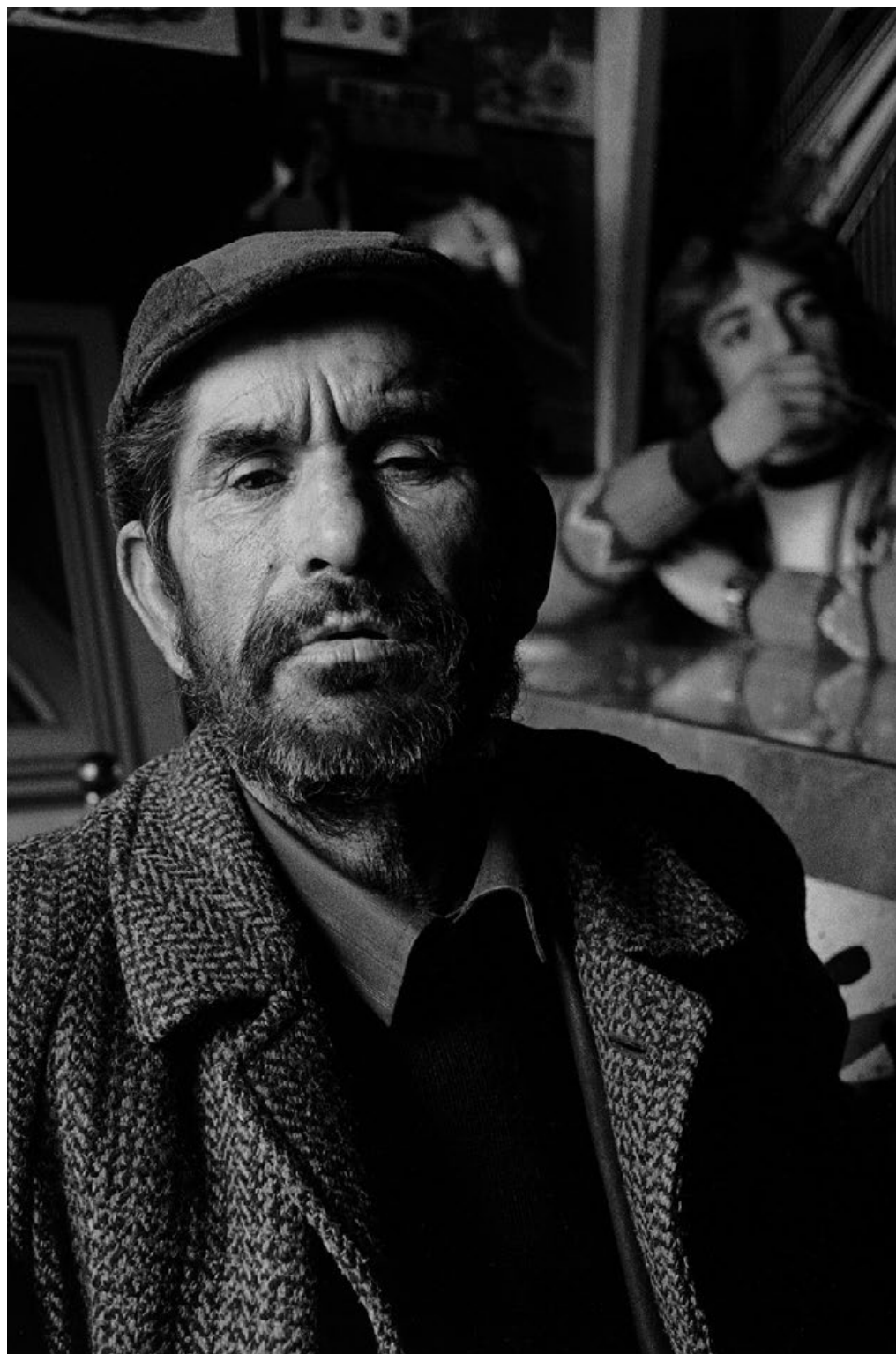

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPHC)

© ESTEBE LUCERÓN (UPIC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

NOTES

- 1 Agraïm els consells i recomanacions que, desinteressadament, ens han prestat Carme Garriga i Angel Marzo en les revisions d'aquest capítol.
- 2 L'objectiu principal d'aquestes jornades consistien en denunciar públicament la diversitat de situacions d'infrahabitatge que la ciutat experimentava arrel d'una ineficaç política d'habitatges capaç de fer front a les dinàmiques especulatives del mercat immobiliari. Tanmateix es pretenia convidar a la reflexió i debat de possibles solucions.
- 3 L'equip d'estudi Barraques de l'Associació Pas a Pas es troba format per Xavi Camino Vallhonrat, Oscar Casasayas Garbi, Pilar Diaz Giner, Max Diaz Molinaro, Cristina Larrea Killinger, Flora Muñoz Romero i Mercè Tatjer Mir.
- 4 Dada contrastada amb la documentació localitzada i la informació aportada pels testimonis entrevistats durant la recerca.
- 5 Segons les dades recollides a La Semana del Suburbio, l'any 1957 a la Ronda de Sant Martí hi havia 460 barraques. Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
Entre 1957 i 1966 hi haurà un notable descens provocat per la sortida del barri de bona part de les famílies que, per iniciativa pròpia o per les facilitats d'accés als habitatges de la Obra Sindical del Hogar, van poder marxar. A l'any 1966 quedaven al barri 200 barraques i uns 3000 habitants, segons la informació recollida a Garriga, C.; Carasco, S. Els Gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2000.
Però amb el trasllat forçós de barraquistes desallotjats d'altres barris com el Somorrostro, Can Tunis o Montjuïc el nombre de barraques tornarà a ascendir fins arribar a 653 l'any 1971. Al 1977 el total de barraques entre el Pont d'Espronceda i La Riera d'Horta era de 329, i tal com exposa Pilar López a la seva tesi es troben distribuïdes de la següent manera: del Pont d'Espronceda al Pont del Treball (banda mar): 1 barraca; del Pont d'Espronceda al Pont del Treball (banda muntanya): 208 barraques; del Pont del Treball a la Riera d'Horta (banda mar): 51 barraques; del Pont del Treball a la Riera d'Horta (banda muntanya): 69 barraques. A l'any 1981 el nombre de barraques ubicades al tram comprès entre el pont d'Espronceda i el Pont del Treball era de 182 barraques, i del Pont del Treball a la Riera d'Horta n'hi havia 128. Un any després entre el Pont d'Espronceda i el Pont del treball hi havia 190 barraques i 115 entre el Pont del Treball i la Riera d'Horta. López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 6 *“Los de la Renfe fueron vendiendo los solares de los márgenes de las vías por doscientas o trescientas pesetas, y la gente que tenía esas doscientas o trescientas pesetas los compraba. Compraban el terrenito pero no tenían contrato ni nada, simplemente, yo te cedo, tu consientes y se lo quedaban sin ningún papel porque en realidad no había propietario, se supone que era de la Renfe porque siempre gestiona los terrenos de los márgenes de las vías”*. Arturo Domínguez va néixer l'any 1941 a Barcelona. La seva família prové de Calasparras (província de Múrcia) i quan es traslladaren a Barcelona, a la dècada de 1930, s'instal·laren a viure en un pis de relloguer. Les dificultats econòmiques provocaran l'abandonament del pis i el trasllat de la família a una de les coves de l'Hospital de Sant

- Pau. Allà visqueren fins que van aconseguir accedir novament a un pis. Quan l'Arturo es casa marxarà a viure amb la seva muller a una barraca de La Perona. Entrevista realitzada el 20 de febrer de 2007.
- 7 *“Cuando detectaban una barraca nueva venían con una camioneta de la guardia urbana y como las barracas eran tan flojas, cogían una cuerda, la ataban por un extremo a la barraca y por el otro extremo a la camioneta de la guardia urbana, y entonces pues estiraban hasta que tiraban la barraca al suelo”.* Arturo Domínguez. Entrevista realitzada el 20 de febrer de 2007.
 - 8 Segons dades recollides a La Semana del Suburbio, l'any 1957 al Sector Montjuïc hi havia 6090 barraques, al Sector Marítim 1775 i a la Ronda de Sant Martí 460. El nombre total de barraques a la ciutat de Barcelona era de 12494. Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
 - 9 *“Durante el día había un vigilante a quién todos nombraban por su apodo, el Gravao, que cobraba de la administración franquista para que entre otras cosas impidiera la construcción de nuevas barracas. Sin embargo, no tenía inconveniente alguno en consentir que se levantaran más chabolas nuevas siempre que fuera previo pago de 12000 pesetas. Toda una fortuna en los años cincuenta”.* Utrera Redondo, J. El nieto del lector de periódicos. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Districte de Sant Martí, 2002, Pàg. 23.
 - 10 Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
 - 11 Al Camp de la Bota hi havia 525 barraques, a Can Tunis 418 i a Francesc Alegre 306. “Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal”, núm. 2. El fin de las barracas. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, octubre 1972.
 - 12 Grupo de Estudios Sociales GES, “Especial Suburbio”, Revista Ahora. Edita Servicios de Juventud. Barcelona, 1972.
 - 13 Castellans, cafeletes i hongaresos. López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
 - 14 López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
 - 15 Per tal de conèixer amb més detall la successió de conflictes veïnals es poden consultar els articles de premsa recollits dins la carpeta La Perona: eradicació de les barraques i lluites veïnals (1979-1991) a l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí.
 - 16 *“Nosotros nos fuimos de La Perona no porque viviéramos mal allí, porque yo me acostumbré a vivir allí y había una buena convivencia, pero lo que pasó es que empezaron a llegar los gitanos y nosotros decidimos irnos, y no es que los gitanos sean todos iguales porque yo he trabajado con gitanos y los hay de cuidadosos, pero como te toque uno que no lo es te tienes que ir, porque hacen cosas que tu no harías. Fue llegar los gitanos al barrio y decidir irnos.”* Basilio va néixer a un poble de la província d'Almeria i va arribar a Barcelona l'any 1952. Primer va viure uns mesos de relloguer a un pis del carrer Marruecos, i de seguida que varen obtenir els diners de la venda de la casa del poble, els varen invertir en comprar una barraca al barri de La Perona. Allà varen viure fins a fi-

nals de la dècada de 1960, que van tenir la possibilitat d'accedir a un pis al barri de Sant Martí de Provençals. Entrevista realitzada el 10 d'octubre de 2007.

- 17 Segons les dades recollides a les memòries del Patronat Municipal de l'Habitatge en relació al percentatge de població gitana dels darrers nuclis de barraques entre els anys 1982 i 1987: al barri de La Perona l'any 1982 hi havia un 90% de població gitana, i de l'any 1984 al 1987 un 100%; a Francisco Alegre es manté un 5% de població gitana entre 1982 i 1987; al Camp de la Bota un 95% entre 1982 i 1987; i a la zona de Montjuïc propera al Funicular hi havia un 100% de població gitana entre els anys 1982 i 1987.
- 18 López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 19 *"Aquí antes vivíamos payos que hicimos un gran esfuerzo para mejorar nuestra situación, teníamos que inventar estrategias para poder vivir en condiciones, incluso si éramos económicamente más pobres porque la mayoría éramos inmigrantes y por tanto el inmigrante cobraba menos y tenía menos puestos de trabajo, pero sin embargo teníamos la dignidad de poder salir a la calle y tener la barraca aseada. Vivíamos payos y cada uno tenía su procedencia pero todos éramos muy dignos"*. Arturo Domínguez. Entrevista realitzada el 20 de febrer de 2007.
- 20 El nombre de barraques a Barcelona l'any 1957 era de 12.494, segons Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
- 21 *"Yo empecé a trabajar a los trece años y he trabajado durante mucho tiempo de peón y también por temporadas. También trabajé en una fábrica de estampador hasta doce horas diarias. La fábrica estaba bastante cerca de la barriada"*. Rafael Cortés neix a Barcelona, al barri de La Perona, a principis de la dècada de 1950. Viurà a La Perona fins a la dècada de 1980, moment en que marxa a viure a un pis al mateix districte de Sant Martí de Provençals. Entrevista realitzada el 31 de maig de 2006.
"Nosotros salíamos a tocar con mi padre por la mañana y no llegábamos hasta la tarde. Tocábamos en el metro y por Las Ramblas, y así nos íbamos ganando nuestro dinerillo. Aunque siempre teníamos que llevar cuidado con el Gravao, porque si nos pillaba nos llevaba a Montjuïc detenidos". Luís Vargas va néixer i va viure al barri del Somorrostro fins l'any 1958, quan la seva família va ser traslladada al Pavelló de Bèlgica. De Montjuïc van marxar per anar a viure a Torre Baró fins que van ser novament desallotjats i reubicats a La Perona. De La Perona van anar a un pis del carrer Cantàbria i d'allà a Santa Coloma de Gramenet. Entrevista realitzada el 28 d'agost de 2007.
- 22 El grup d'habitatges de Joan Antoni Parera fou construït entre els anys 1955 i 1957 enfront mateix del barri de La Perona. Oliva Vilà, M. Parera. Els barris d'Adigsa 2. Barcelona, Adigsa, Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya. 1995.
- 23 *"A algunos barraquistas paños de la barriada los mandaron a Pomar o a otros sitios. Entonces las barracas que quedaban vacías el Sr. Mensa las fue dando a gente que venían de otros sitios, como del Somorrostro, o de Madrid, y allí metió a quién le dio la gana, nos revolvió a todos y no miró nada, y nos juntó con todo lo que trajo de otros sitios. A partir de entonces allí ya no se podía vivir"*. Avelina Rodríguez va néixer a un poble del sud d'Andalusia. Va arribar a La Perona amb la seva família a finals de la dècada de 1950, quan ella tenia 13 anys. Van viure a La Perona fins al 1973, any en que aconseguiren accedir a un pis del barri de La Mina. Entrevista realitzada el 9 d'octubre de 2007.

- 24** Per poder conèixer amb més detall les principals incidències del trasllat es pot consultar l'Informe Situación de parte de los habitantes de San Roque. Badalona. Diciembre 1968. Dins Garriga, Carme. Els gitanos de Badalona. Barcelona, Diputació de Barcelona, març 2003. Pàg. 79-81.
- 25** Aleshores s'anomenaren barracons a uns albergs provisionals que l'Administració havia construït anteriorment per allotjar-hi temporalment famílies afectades per inundacions. En aquest moment seran reaprofitats per allotjar-hi barraquistes.
- 26** *"Del Somorrostro nos llevaron al Pabellón de Bélgica cuando un temporal nos destruyó la barraca. Allí estuvimos hasta que nos proporcionaron unas casas bajas en Torre Baró, pero lo que no sabíamos entonces era que estas casas las tirarían para construir un Campo de Fútbol y a nosotros nos llevarían entonces a La Perona juntamente con otras familias gitanas"*. Luis Vargas. Entrevista realitzada el 28 d'agost de 2007.
- 27** El cas de La Perona no és una experiència aïllada, també hi va haver altres barris de barraques que per la seva ubicació geogràfica resultaven de poc interès urbanístic, com per exemple el Camp de la Bota o Can Tunis, que es convertiren en espais d'acollida per les famílies que no podien accedir als programes de real·lotjament per la seva extrema situació de marginació.
- 28** Pilar López, treballadora social i economista, va treballar i viure a La Perona des de mitjans de la dècada de 1970 fins a la total desaparició del barri, l'any 1989. La seva experiència ha estat recollida per ella mateixa a la tesi que du per títol: 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). Actualment es pot consultar a l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí de Provençals.
- 29** El concepte de contraris, segons la tradició gitana, fa referència a dos famílies enfrontades arrel d'un conflicte. En aquests casos, quan el conflicte no es resol entre les parts afectades, es sol·licita la intervenció dels ancians que actuaran com a pacificadors dictaminant una sentència i una mesura compensatòria.
- 30** Dins del col·lectiu de gitanos de La Perona es poden diferenciar tres subgrups: els gitanos castellans, els gitanos cafeletes i els hongaresos. El grup de castellans englobava tots aquells que venien de fora de Catalunya, els cafeletes eren gitanos que portaven varies generacions a Barcelona practicant nomadisme urbà, i per últim els hongaresos eren un grup minoritari que vivien en barraques força precàries allunyades de la resta.
- 31** Dades extretes de la tesi de Pilar López. López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 32** Segons un Informe sobre la mendicitat gitana a Barcelona hi ha un creixement significatiu de la mendicitat de dones gitanes entre 1975 i 1981. La majoria d'aquestes són residents al barri de La Perona, i es tracta de dones casades i amb fills. San Roman, T. "Realojamiento de la Población Chabolista Gitana". Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials, 1981.
- 33** Una tercera part de la població gitana de La Perona exercien tasques de temporers agrícoles una vegada a l'any. Es tractava d'un recurs laboral temporal que només s'abandonava quan la situació laboral a la ciutat millorava i no calia recórrer a altres

feines. San Román, T. “Informe sobre la población del barrio de La Perona”, 1982, dins del Pla d'actuació 1982-1983. Departament d'assumptes gitanos de l'Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials, 1982.

- 34 *Vinieron gitanos, quinquis, maleantes, gente de mal vivir y cambió La Perona. Y hubo sorpresa, estupor y miedo en toda la barriada. Desde entonces para acá, como se sabe, las cosas han ido a más, las barracas se han tornado escuela y guarida de delincuentes, foco de porquería e inmoralidad y de escandaloso atentado constante a la tranquilidad y seguridad de La Verneda y más allá.* Jacinto Peraire, “La Prensa” dins *Revista de l'Ajuntament Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal. El fin de las barracas*, núm. 2 Octubre 1972.
- 35 *“Al principio de llegar a vivir a La Perona convivíamos payos y gitanos, pero después nos empezaron a discriminar un poco. Lo malo es que pagábamos todos por uno. Nosotros por ejemplo siempre habíamos estado muy bien considerados porque pertenecíamos a la familia de los Pinchauras. Y lo malo es que cuando hacía algo un gitano lo pagábamos todos. Después te ibas a tomar un café con leche a los bares y había incluso sitios que no nos servían por ser gitanos.”* Pedro Giménez va néixer a les barraques de Montjuïc i d'allà va marxar amb la seva família a Torre Baró. Quan tenia set anys els seus pares es van veure forçats a abandonar la casa de Torre Baró a canvi de ser real·lotjats al barri de La Perona. Quan “Perico” va complir quinze anys es va casar i va formar una nova família a una barraca que havia quedat buida al barri. Entrevista realitzada el 11 de novembre de 2007.
- 36 En defensa de la dignitat del col·lectiu gitano davant les agressions d'alguns veïns paios de La Verneda, Juan de Dios Ramírez declarava el següent a la Revista Telexpres. *“Lo que más duele de las circunstancias que han provocado los lamentables hechos es la postura abiertamente racista y condenatoria de las señoras portavoces de las amas de casa que nos quieren lejos de sus moradas. Todas parecen haber olvidado que los gitanos somos portadores de dignidad de personas humanas”*. Juan de Dios Ramírez, entrevista publicada a Telexpres, dins *Revista de l'Ajuntament Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal. El fin de las barracas*, núm. 2 Octubre 1972.
- 37 Segons dades recollides a la Tesi de Pilar López, l'any 1977 al barri de La Perona hi havia 329 barraques i un 95% de població gitana. López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 38 Pla Popular de La Verneda Alta. Arxiu Associació de Veïns de La Verneda Alta.
- 39 *“Proponem que dites barraques siguin suprimides i es doti als seus residents d'habitatges dignes i d'acord als seus costums i cultura que s'han de respectar”*. Societat d'Estudis de la Verneda de St. Martí: Records de la lluita per un barri millor; l'Associació de Veïns de la Verneda Alta, Ajuntament de Barcelona; Districte de Sant Martí, 2004.
- 40 A principis dels anys 1980 s'afegiren noves entitats: APA Diego de Velázquez, Associació de Veïns La Paz, Associació de Veïns La Palmera de Sant Martí, Associació de Veïns Via Trajana, Centre d'Estudis Montseny, Colegio Nacional Los Pinillos, Comunitat Propietaris G.V. Montseny, Escola d'Adults de La Verneda Sant Martí, Esplai de La Perona, Escola d'Adults de La Perona, M.C.C., P.C.C., P.S.U.C.

- 41 *"Al barri tothom parlava de l'agressió d'un gitano a una parella paia. Aleshores vaig dedicar-me a preguntar entre la gent alguns detalls del succés; preguntava a la gent com es deia el mort, en quin cementiri estava enterrat, com es deia l'assassí o en quin carrer havia succeït l'agressió.... cap d'aquestes preguntes tenia resposta, però tot el barri sabia que hi havia hagut un mort, i que l'assassí havia estat un gitano, és clar. Es comprovava els resultats de la teoria de l'Allport sobre el rumors".* Angel Marzo va ser professor de l'escola d'adults de La Perona entre els anys 1978 i 1989. Entrevista realitzada el 21 de novembre de 2007. Angel ens va explicar que dins el projecte d'educació integral al barri incorporaven la teoria dels rumors desenvolupada per Allport y Postman, que expliquen el sentit de la gènesi i la circulació dels rumors.
- 42 *"Los manifestantes cortaban el tráfico desde las siete hasta las nueve de la noche, y algunos días cerraron todos los comercios y los bares de La Verneda /.../ Se quemó un autobús, se volcaron coches, se agredió a personas que intentaban cruzar alguna de las calles que habían sido cortadas".* López Palomes, Mª Pilar. *15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos)*. 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 43 *"La protesta de vecinos contra la delincuencia, aprovechada por grupos de provocadores exaltados. El programa de viviendas para gitanos de La Perona está paralizado por la negativa de los vecinos del Besòs, y en la Verneda se protesta porque siguen las barracas y la delincuencia. Mientras, personas con intenciones muy concretas, calientan a la gente en busca de conflicto".* El Periódico, miércoles 27 de septiembre de 1982.
- 44 *"Hi havia dues posicions diferenciades. D'una banda la posició de rebuig contra els gitanos, contra les barraques per un tema de competència social, pel fet d'estar farts de tanta misèria, robatoris i drogues. Aquesta seria una postura més reactiva, més visceral, de gent amb prejudicis que no es plantegen les coses en profunditat o veïns de l'entorn que veïen en La Perona un impediment en el seu interès per progressar, millorar i sortir de la pròpia misèria. Alguns habitants de La Verneda eren antics habitants de La Perona. En el discurs hi havia sovint un punt d'irracionalitat perquè els robatoris no només els feia la gent de La Perona. Però després hi havia un grup d'ideologia propera al franquisme, que eren clarament racistes, i que el que feien era aprofitar un incident que hi havia en un carrer i crear més polèmica convertint el rumor de l'incident en una mort, per exemple."* Angel Marzo. Entrevista realitzada el 21 de novembre de 2007.
- 45 *"Graves incidentes se produjeron anoche entre vecinos de la Verneda Alta y la policía, cuando ésta intentó evitar que se cortase el tráfico en varias vías de circulación como ha venido sucediendo durante los últimos días. Durante tres horas la Verneda vivió una auténtica batalla campal".* El Correo Catalán. Jueves 30 de septiembre de 1982. Dossier Premsa AMDSM. *"Tensió entre païos i gitanos a La Verneda. Aran d'una agressió a una parella"*. Avui, 21 de setembre del 1982. Dossier AMDSM. *"La Verneda sale a la calle contra los robos. Desde el sábado pasado los vecinos colocaron pancartas en las que se decía Ojo. Zona Peligrosa. Robos y agresiones. Pedimos soluciones. El motivo de protesta fue el intento de violación de una niña por parte de unos jóvenes de raza gitana y la paliza que recibió un vecino que acudió en ayuda de la niña"*. El Periódico. Martes 21 de septiembre de 1982. Dossier Premsa Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 46 Nota publicada a la premsa local de Barcelona el dia 1 d'octubre de 1982. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.

- 47 *"Varios centenares de personas cortan desde hace más de una semana el tráfico de las calles de La Verneda entre las 7 y las 8 de la tarde para protestar por la permanencia de las barracas en La Perona. El Ayuntamiento y el Patronato Municipal de la Vivienda se habían comprometido a erradicar el barraquismo antes de este año. El incumplimiento de este plazo ha provocado que centenares de familias salgan a la calle dando la espalda a las organizaciones vecinales que desde hace años buscan una solución al conflicto". (El Periódico, 9 de març de 1989).*
- 48 *"En la época nuestra no había gitanos en La Perona, pero lo que pasó fue que cuando ya hicieron los pisos de La Mina, los gitanos no sabían vivir en los pisos, y entonces los gitanos se vendían el piso y compraban una barraca. Entonces yo vivía en la Perona y me tenía que ir a la mili y mi madre me decía: cómprate una barraca y la cambias por un piso. Pero cuando vi que tenía que comprar la barraca al lado de los gitanos no quise."* Basilio va néixer a un poble de la província d'Almeria i va arribar a Barcelona l'any 1952. Primer va viure uns mesos de relloguer a un pis del carrer Marruecos, i de seguida que varen obtenir els diners de la venda de la casa del poble, els varen invertir en comprar una barraca al barri de La Perona. Allà varen viure fins a finals de la dècada de 1960, que van tenir la possibilitat d'accedir a un pis al barri de Sant Martí de Provençals. Entrevista realitzada el 10 d'octubre de 2007.
- 49 Sovint el fet de marxar a un pis podia significar el desmembrament de la família extensa, la imposició de noves càrregues econòmiques i dificultats per desenvolupar estratègies com la recollida i venda de ferralla.
- 50 L'any 1957 al barri del Somorrostro hi havia 1332 barraques, a la muntanya de Montjuïc 6090 i a l'Hospital de Sant Pau 1294. Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
- 51 Segons declaracions del Patronat recollides al diari Barcelona Informa l'any 1972, els polígons de Canyelles i La Mina havien d'absorbir definitivament la totalitat de la població que vivia als barris de barraques. "Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal", n.º2. El fin de las barracas. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, octubre 1972.
- 52 El barri de la Mina va acollir 469 famílies del Camp de la Bota, 352 de la Ronda de Sant Martí, 310 de Can Tunis, 107 del sector de l'Hospital de Sant Pau, 397 de Montjuïc i voltants i 52 de la Riera Blanca i Francisco Alegre. Segons Ferran Sagarra, "Una aproximació a la història del Patronat. 1929-1979" dins *De les cases barates als grans polígons. El Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona entre 1929 i 1979*. PMH. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2003.
- 53 L'any 1970 el nombre total de barraques a la ciutat de Barcelona ascendia a 4085 (Vivienda, Boletín informativo del Patronato Municipal de la Vivienda de Barcelona. N.º 33. Ajuntament de Barcelona, Barcelona. Arxiu del Patronat Municipal de l'Habitatge), i al 1974 la xifra va quedar reduïda a 1948 (J.M. Martínez, "Situación actual del chabolismo en Barcelona". Vivienda, Boletín informativo del Patronato Municipal de la Vivienda de Barcelona. N.º 43. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 4art. trimestre 1973-1er. trimestre 1974. Pàg. 17-27. Arxiu del Patronat Municipal de l'Habitatge).
- 54 Impulsat per Càritas Diocesana des de la Parròquia de Sant Martí.

- 55** Durant la segona etapa del franquisme, s'inicià una tendència de canvi en l'orientació de la política social. Al 1957 el mateix Patronato Municipal de la Vivienda fou una de les primeres institucions de l'Ajuntament que incorporà la figura de les treballadores socials per atendre els problemes socials dels nous barris i els reallotjaments dels barraquistes. Santos, Imma. "El funcionament del Patronat als anys 1960 segons alguns dels protagonistes" dins De les cases barates als grans polígons. El Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona entre 1929 i 1979. PMH. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2003.

Al 1971 l'alcaldia de Barcelona publicà un decret on proposava donar una nova orientació a la política social d'intervenció als barris de barraques, transferint totes les funcions que exercia la Delegación de Servicios de Urbanismo y Obras Públicas a la Delegación de Sanidad y Asistencia Social: "Se atribuye a la competencia de la Delegación de Servicios de Sanidad y Asistencia Social la actividad de promoción social de los sectores y zonas deprimidas de la ciudad /.../ de intervención de barracas". Revista de l'Ajuntament Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal. El fin de las barracas, nº 2 Octubre 1972. En aquest sentit, els projectes de construcció dels polígons de La Mina i Canyelles es trobaven immersos dins d'aquesta nova orientació. No obstant, la perspectiva d'acció social va ser poc efectiva, com ens mostren els resultats finals. Colomer, Montserrat. El Treball Social que jo he viscut. (1939-1987). Editorial Impuls a l'Acció Social. Barcelona, 2006.

- 56** Una notícia publicada al Mundo Diario al setembre de 1976 reflectia l'opinió dels veïns "el barrio no puede aceptar esta decisión, porque aunque durante muchos años se ha hablado de la erradicación del chabolismo, no creemos que la solución sea sacar a los gitanos de La Perona y trasladarlos a Vallbona". (Mundo Diario, 11 de Setembre de 1976).
- 57** La preocupació dels veïns es centrava bàsicament en transmetre a l'Ajuntament la necessitat de millorar alguns serveis bàsics pel barri com era l'enllumenat públic al carrer, la col·locació d'un semàfor al Pont del Treball i la instal·lació de quatre cabines telefòniques distribuïdes pel barri, a més de deixar constància del mal estat de les instal·lacions d'aigua, sol·licitar unes infraestructures adequades per l'escola, activar una campanya de desratització i condicionar aquelles barraques que estiguessin en pitjor estat. (López, P; 1989).
- 58** El conveni signat acordava la construcció de 1080 habitatges, 312 dels quals serien destinats a la reubicació de la població barraquista de La Perona.
- 59** *"El Ayuntamiento tiene en estudio, en fase muy avanzada, el proyecto de construcción en el Polígono de Pedrosa de varios centenares de viviendas adecuadas, destinadas a barraquistas, en algunos casos de difícil integración social, que actualmente viven en el barrio de La Perona, en la Verneda". (La Vanguardia, 17 de juny de 1978)*
- 60** *"Los vecinos creen que con ello sólo se conseguirá cambiar de lugar los problemas de la Perona. En su opinión la comunidad gitana debe tener, además de un núcleo de viviendas, escuelas, centros sanitarios, etcétera /.../ el traslado forzoso es un error sociológico porque destruye cualquier arraigo humano y social /.../ solidifica y perpetúa el hacinamiento y la marginación, anulando la posible participación de los interesados". (Mundo Diario, 7 de juliol de 1979).*

- 61 En el marc del nou govern municipal presidit per Narcís Serra, a finals de 1979 el Patronat Municipal de l'Habitatge va ressorgir de l'exclusió institucional a que havia estat relegat, per assumir novament competències relacionades amb l'eradicació del barraquisme (X. Valls, 2001: 14).
- 62 Tanmateix el Patronat, entre els mesos de juny i novembre de 1980, va realitzar un cens de barraques a la ciutat de Barcelona, a partir del qual es posaren en marxa mecanismes de control per impedir el creixement del barraquisme.
- 63 Creada l'any 1979, i al 1980 estava integrada per l'Associació de Veïns de la Verneda Alta, l'Associació de Veïns de La Perona, l'Associació de Veïns de Sant Martí de Provençals, els Familiars de Sant Martí, l'Associació de Veïns del Clot-Camp de l'Arpa i l'agrupació del PSUC de Sant Martí.
- 64 *"El programa para La Perona no es, pues, un programa exclusivamente de vivienda. La vivienda y el medio urbano son factores fundamentales para lograr esa convivencia y una necesidad inaplazable de poner en marcha las acciones educativas y de trabajo social, en general, que posibiliten esa misma convivencia y que conduzcan a payos y gitanos a un conocimiento y una toma de conciencia solidaria de los problemas que esta población tiene planteados"*. "Conclusiones I Jornadas Catalanas sobre Población Gitana". Patronat Municipal de l'Habitatge. Àrea Serveis Socials. Barcelona, abril de 1981.
- 65 *"No vamos a permitir que se hagan las casas. No queremos ni un gitano más. Ya tenemos bastantes problemas en este barrio, donde somos muchos los parados. ¿Por qué no les llevan a Pedralbes? /.../ nos quieren rodear. Ya tenemos La Mina al lado y allí el Campo de la Bota. Y hay muchos gitanos viviendo en el barrio; que los lleven a otro, que los repartan mejor"*. (El Periódico, 24 juny de 1982).
- 66 Informe de l'Actuació Municipal al barri de La Perona. 1983. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- 67 Javier Belmonte, El Periódico, 4 de febrer de 1987.
- 68 *"El Ayuntamiento de Santa Coloma ha denunciado la presencia de unas veinte familias que han sido trasladadas a este municipio por el Patronato Municipal del Habitatge del Ayuntamiento de Barcelona /.../ Este traslado de familias, que afecta a otros municipios del entorno de la capital catalana, se ha realizado a espaldas de estos municipios lo que ha provocado un cierto malestar entre los políticos de estos ayuntamientos /.../ La cuestión ha enfrentado a los responsables del Patronat con los miembros de los consistorios de Badalona y Santa Coloma /.../ expusieron su negativa a aceptar más familias si antes no se negociaba cierto tipo de compensaciones económicas para estos municipios"*. J.V. Aroca, La Vanguardia, 17 de novembre de 1988.
- 69 Memòries del Patronat Municipal de l'Habitatge.
- 70 *"Las 36 familias que quedan en las barracas de La Perona (Ronda de Sant Martí, barrio de La Verneda) entran y salen de la calle en que se encuentran sus viviendas tras pasar el correspondiente control policial y identificarse"*. M. Angeles Lòpez, El Periódico, 19 de març de 1989.

BIBLIOGRAFIA

- Camino, X.; Díaz, P. “De la barraca a l’habitatge social. Barcelona 1940-1990”. Barraques: la ciutat informal. Museu d’Història de Barcelona. Barcelona, 2009 (pendent de publicació).
- Casasayas, O. “L’acció social en el barris de barraques”. Barraques: la ciutat informal. Museu d’Història de Barcelona. Barcelona, 2009 (pendent de publicació).
- Colomer, Montserrat. El Treball Social que jo he viscut. (1939-1987). Editorial Impuls a l’Acció Social. Barcelona, 2006.
- Domènech Ferrer, Rosa. El camp de la bota: entre els afusellaments i el Fòrum. Treball comunitari en els barris. Barcelona: Hacer, 2005.
- Dossier Premsa La Perona: eradicació de les barraques i lluites veïnals (1979-1991) a l’Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí.
- Duocastella, R. (comp.) Los suburbios. Semana del Suburbio. Barcelona, 1957.
- Fabre, J. ; Huertas Clavería, J.M. Tots els barris de Barcelona. Vol 4. Barcelona: Edicions 62, 1976.
- Ferran Sagarra, “Una aproximació a la història del Patronat. 1929-1979” dins De les cases barates als grans polígons. El Patronat Municipal de l’Habitatge de Barcelona entre 1929 i 1979. PMH. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2003.
- Ferrer Aixalà, A. Els polígons de Barcelona. L’habitatge massiu i la formació de l’àrea metropolitana. Barcelona: Edicions UPC, col·lecció d’Arquitectura, Laboratori d’Urbanisme, 1996.
- Garriga, C.; Carasco, S. Els Gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2000.
- Garriga, Carme. Els gitanos de Badalona. Barcelona, Diputació de Barcelona, març 2003.
- Grupo de Estudios Sociales GES, “Especial Suburbio”, Revista Ahora. Edita Servicios de Juventud. Barcelona, 1972.
- Jacinto Peraire, “La Prensa” dins Revista de l’Ajuntament Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal. El fin de las barracas, núm. 2 Octubre 1972.
- Juan de Dios Ramírez, entrevista publicada a Telexpres, dins Revista de l’Ajuntament Barcelona Informa. Suplemento de la Gaceta Municipal. El fin de las barracas, núm. 2 Octubre 1972.
- Lewis, O. Antropología de la pobreza: cinco familias. Fondo de Cultura Económica, México, 1985.
- López Palomes, Mª Pilar. 15 años en La Perona: 1974-1989 (Una experiencia de trabajo social con gitanos). 1990. Tesi no editada. Arxiu Municipal Districte Sant Martí.
- Oliva Vilà, M. Parera. Els barris d’Adigsa 2. Barcelona, Adigsa, Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya. 1995.
- Sagarra, F. “Una aproximació a la història del Patronat. 1929-1979”. De les cases barates als grans polígons. El Patronat Municipal de l’Habitatge de Barcelona entre 1929 i 1979. Barcelona: PMH. Ajuntament de Barcelona, 2003
- San Roman, T. (comp.) Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos. Madrid: Alianza, 1986.

- San Roman, T. “Realojamiento de la Población Chabolista Gitana”. Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials, 1981.
- San Roman, T. La diferència inquietant. Velles i noves estratègies culturals dels gitans. Barcelona: Editorial Altafulla, 1994.
- Societat d'Estudis de la Verneda de St. Martí: Records de la lluita per un barri millor: l'Associació de Veïns de la Verneda Alta, Ajuntament de Barcelona; Districte de Sant Martí, 2004.
- Tatjer Mir, M. “Barraques i projectes de remodelació urbana a Barcelona, tres episodis: de l'Eixample al litoral (1922-1966)”. Barraques. La ciutat informal. Barcelona, 2009 (pendent de publicació).
- Valls, X. “Quan l'habitatge fa ciutat. Quaderns de gestió. Aula Barcelona. Barcelona, 2001. (Col·lecció Model Barcelona).

©ESTEVE LUCERÓN (UPIFC)

©JORDI GRATACÓS (UPIFC)

esteve lucerón

fotodocumentalista

Va néixer l'any 1950 a La Pobla de Segur, fill d'Àngels (mestressa de casa) i de Ramon (paleta). El seu pare va estar vuit anys empresonat pel règim franquista i l'Esteve va combinar els seus estudis amb la feina d'obrer metal·lúrgic.

La seva consciència de classe el va portar a militar els anys 70 en el Moviment Comunista (MC).

L'any 1976 va adquirir la seva primera càmera fotogràfica, una Pentax amb tres objectius de 50, 100 i 200 mm. Dos anys després va estudiar fotografia en el Centre Internacional de Fotografia de Barcelona (CIFB) i de la mà de Lucho Poirot va ser introduït en el treball dels grans fotògrafs de l'escola documentalista nordamericana, com Walker Evans, Dorothea Lange y Lewis Hine.

L'any 1979 va invertir la indemnització pel tancament de la fàbrica on treballava en una Mamiya de mig format i una Canon F1, amb les que un any més tard va iniciar la documentació gràfica de l'assentament barraquista de La Perona, a Barcelona.

L'any 1990, coincidint amb l'eradicació de La Perona, va haver de deixar la fotografia per causa d'una retinopatia. Fruit d'aquests 10 anys de treball documental és un fons de 2000 fotogrames metodològicament exposats amb pel·lícula Kodak Plus X, Kodak Tri X i Agfapan 100, i revelats amb D-76 (Kodak).

L'any 2001 una operació de cataractes li va retornar la vista. Esteve Lucerón és afiliat de UPIFC SINDICAT de la IMATGE des del 10-03-2006, amb carnet professional núm. 0603543

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació
**Centre de Promoció
de la Cultura Popular
i Tradicional Catalana**

Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya

ISSN 2013-3200

9 772013 320000